

Malo ljudi upoznah, kojima vrijedi „pokloniti glas”.
Njima, poklanjam i ove redove.

ATRIBUT VIŠKA NA PUTU U BLAGOSTANJE

MIŠO DUNOVIĆ

U Splitu XII/MMIV

Predgovor ili pismo čitatelju

O esejima:

Eseji i ogledi koji slijede, male su slike naše stvarnosti gledane očima subjektivnog promatrača. Većina ih je objavljena na Internetu, na portalu www.a4a.info tijekom 2004.-te godine. Sredovječan promatrač, arhitekt domaći, obični, to sam ja, pa su mi i prijatelji takvi, sredovječni. Na žalost, veći broj njih ne koristi se IT tehnologijama, pa se u razgovorima o problemima izloženim ovdje ne mogu referirati i osjećaju se isključenima.

Sve ovo, i još puno subjektivnih razloga natjerali su me i na ovo papirnato izdanje.

O nakladnicima:

Nisam tražio nakladnika jer smatram mizernim i ponižavajućim autorske honorare koji kod nas iznose 4-5%, pa ko (zločesto) velim: Nek' izgori mojih 5% i 'njihovih' 95%. Ato njihovih znači još jedan „lanac sreće” kojim ću se, nadam se pozabaviti u narednim esejima.

O sponzorima:

Nisam tražio ni sponzore jer je to kod nas drugo ime za „žicanje” love, naprosto zato što je interesa za bilo kakvo objektivno i kritičko psanje, jednostavno ne postoji. Sve dok društvena klima ne bude na strani poštenja i morala, interesne će skupine favorizirati svoje pisce i objavljivati svoju „istinu”. I konačno, ipak sam ovaj moj SAM-IZDAT uspio dovršiti bez da se osjećam kao „sponzoruša” i vjerujte mi na riječ; to je dobar osjećaj.

O meceni:

Pritisnut pomenutim nedaćama, obratio sam se mom jedinom meceni, mojoj užoj obitelji koja me bezuvjetno podržava već tridesetak godina i da ne duljim, „pokrili” smo nekako i taj trošak i idemo dalje.

O nakladi:

Naklada knjige je 51 primjerak i u direktnoj je vezi s autorovim godinama pa se sva druga tumačenja ovom izjavom isključuju. Nekom će se učiniti naklada malo-brojnomo ali ja sam drugog mišljenja. Ako ovi primjerci budu pročitani, ovo izdanje će izvršiti svoju zadaću.

U slavu „Gutembergove galaksije” koja polako odlazi u zasluženu mirovinu, cijeli posao obavio sam po principu „Sve radim sam”; od unosa i preloma, dizajna i printanja, izrade korica, uvezivanja i opremanja knjiga. U lektoriranju je nesebično svoj doprinos dala moja supruga Antonija.

Internetsko izdanje pripremio sam kao dokument u PDF. formatu.

Predajem ovu knjižicu vašem čitateljskom sudu s nadom da će doći do vaših otvorenih srca isto kao što je moje bilo otvorene dok sam je pisao.

Autor

U Splitu, petak, 26. studeni 2004.

„Ako imaš dobru priču i nekog da je čuje, ima nade...
(*Legenda o pijanistu*)

TRAŽEĆI ZLATNO RUNO ili SJEĆANJE NA IDEALAN GRAD	5
ŠTO JE TO LIJEPO U STARIM DALMATINSKIM KUĆAMA?	9
KUĆA KAO MOJ UNUTRAŠNJI SVEMIR	13
EFEKT LIFTA	15
URBANA VILA ili KAKO FUNKCIONIRA „GRADITELJSKI LANAC SREAĆE”	17
TROŠKOVI=ZERO POINT ili POUČNA PRIČA O STAROJ BARAKOKULI... ..	25
URBANI BARBARIN	31
GRADOGRADNJA i KORUPCIJA-MAJKA POGREŠNIH ODLUKA	35
NOVI „LANAC sv. ANTUNA” ili NOVA SVENARODNA PREDAJA	39
I HAD A DREAM	43
GDJE SPAVAJU DUŠE GRADOVA?	47
MOSTAR VIŠE NE MOGU SLIKATI	57
PRAVNA DRŽAVA	61
ELITNI TURIZAM	65
DIVLJI KAPITALIZAM	69
ZDRAVA HRANA	73
ODLAZI GUTEMBERGOVA GALAKSIJA	77
ČUDIM SE – I NE ČUDIM... ..	81
RIJEČNIK POJMOVA S „ATRIBUTOM +”	88
BILJEŠKA O AUTORU	89

TRAŽEĆI ZLATNO RUNO ili SJEĆANJE NA IDEALAN GRAD???

Živjeli su u davna vremena neki ljudi (kakvi ljudi? Čuđni ljudi...) koji se nisu zadovoljavali samo evidencijama i klasifikacijama onog što imamo, nije im bilo dovoljno tražiti i opisivati uzroke što je sudbina takva kakva je i zašto se dešava to što se dešava. Bili su to ljudi koji su tražili zlatno runo, svoju muzu ili neku drugu „nevažnu i beskorisnu“ stvar. Bili su to ljudi koji su izračunavali kvadraturu kruga, brojali do više od „puno“ i u zakonima brojeva tražili tajnu svemirske harmonije. Bilo ih je svake fele; znanstvenika i avanturista, pitagorejaca i zalud-graditelja, umjetnika i falših astrologa, boraca s vjetrenjačama i računovođa... Zajedničko im je bilo to što se nisu mirili s opisom postojećeg već su opisivali nepostojeće, nešto što će doći (II' ne doći! Čekat ću ga...) Tako je tamo u XVI-XVII stoljeću grupa „ljudi opće prakse“ tragala za IDEALNIM GRADOM.

„Bog je stvorio selo a čovjek je stvorio grad“ razmišljao bi naglas moj prijatelj, prepričavajući neku, dragu mu sentenciju: „Golemo!“ Grad, to je naša kuća u širem smislu. To je i susjedova kuća, grad je kuća beskućnika, pasa lutalica, besposličara. A prije svega grad je dječja kuća i kuća uličnih svirača. Grad nije i ne može biti Babilon, izmiješanih jezika i ljudi niti je grad ono što danas kolokvijalno zovemo mega-polis, jer se ovdje potkrada „atribut viška“; grad je polis a New York nije polis. Čovjek, ma kako složeno biće ipak se, iskustvo govori, može baviti sam konačnim brojem problema, slučajeva, događaja. Zato onaj dio koji izmiče pažnji, onaj prekobrojni dio problema, bez nadzora metastaza-

zira i za čas ti eto grada-monstruma, frankeštajnovske tvorevine kojoj (valjda od straha?) tepamo MEGA-POLIS, kao da se gradovi mogu računati i opisivati brojem mega-bita, ili mjeriti sličnim aršinom. Takvim velikim i presloženim strukturama trebalo bi dati neko drugo, prikladnije ime, neki augmentativ, nakaradan kao što su i one same: gradusina, gradurina, grade-tina? Vidite da im niti jedan augmentativ ni približno ne odgovara niti ih definira; preslabe su riječi. Te ogromne ulančene urbane strukture otimaju se i našim opisima kao što su se otele našem nadzoru i vladaju,

kreiraju posve nove životne modele: Ujutro se premjesti svojim čeličnim ljubimcem 100 km od spavaonice do radionice i uvečer se vrati tih 100 km od radionice do spavaonice. Sve duže živi u radionici i sve manje boravi u spavaonici. Ali zato kad dođe vikend! Subotom odjuri 50 km od spavaonice do prodavaonice, nakupuj zaleđenih surogata za podgrijavanje u mikrovalnoj. To zovemo brza hrana; opet atribut viška, jer hrana ne može biti i nije; ni brza ni spora. Sve to pospremi u „hladnjaču-ledenu sobu“ (jer to i nisu više frižideri), malo se

druži i roštiljaj s prijateljima i u nedjelju odjuri 150 km (najmanje) na izlet. Popodne se već sjuri natrag, pripremi se za radionicu i nakratko posjeti spavaonicu. U radionici radi (kako je to lijepo opisao vic): 2 sata za Veliki Japan, dva sata za Kompaniju i četiri sata za sebe. To će biti dovoljno da se kapitalistički model prehrani, kako tako. A ostalo? E, dva sata putuj od spavaonice do radionice i dva sata natrag, subotom sat do prodavaonice i sat natrag, nedjeljom tri sata na

izlet i tri sata natrag, to je cijena koju plaćaš za život u mega-polisu. To je on, taj monstrum u kojem i samo u njemu, možeš preživjeti, poštujući njegova pravila. Pa 'ko izdrži!

A oni lovci na zlatno runo i tragači za IDEALNIM GRADOM? Njih i njihove projekte (utopijske naravno!), prekrila je prašina i samo ih još poneki štreber proučava i to kao romantičnu i egzotičnu povijest. Među tifozima, fah-idiotima, ekspertima i inim specijalistima nema ni mjesta, ni volje, niti znanja (a naročito nema vremena) da bi se moglo razumjeti „ljude opće prakse“. Njihovo znanje je prešlo u zaborav isto kao i pamćenje o njima, uostalom kao i pamćenje običnog građanina, bivšeg stanovnika POLISA.

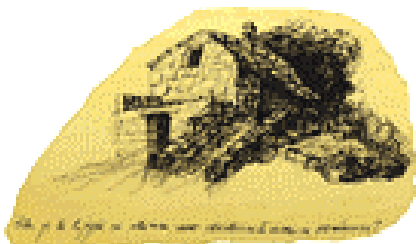
(utorak, 20. siječanj 2004.)

[+natrag na sadržaj](#)

ŠTO JE TO LIJEPO U STARIM DALMATINSKIM KUĆAMA?

Pogledajte slike na zidovima suvremenih stanova u našim gradskim spavaonicama, u golubarnicama, kako ih je moj otac zvao. Na tim su slikama najčešći gosti stare, rasušene drvene pašare, pilotine, barke kao glavni glumci. U bonaci,

vezane ispranim konopima za neki kameni mullet ili vanka, na kraju izvrnute na bok; „...a kroz buže o' madiiiiiiii...” U drugom planu, čineći pozadinu staroj barci koja više neće ploviti,

krajolik je krševit, kamenit, dalmatinski i rijetka vegetacija a u daljini zbito se nekoliko kuća; seoce ili staro plemensko obitavalište iz ne tako davne prošlosti. Škure na kućama su polomljene, boja otpala, ruzina iz britvela i krakuna nagrizla je drvo, krovovi su urušeni, vrata istrulila, korov probija iz urušenih suhozida. Često su umjesto prozora crni otvori. U tim se kućama živjelo i tim se brodima na ribe išlo, plovilo do prije pedesetak godina. Te su vedute i „umjetničke slike u ulju“, na bijelim zidovima naših besprijekorno uređenih stanova ostatak pamćenja, sjećanje, uspomene ili naprosto nostalgija za jednim, navodno bajkovitim vremenom. Najčešće u izmaglici, lirski komponirane samo predmetima i jedino jedva živom makijom i krovom, sjetne i tužne, uokvirene bogatim drvenim okvirima prevučenim lažnom talijanskom pozlatom ukrašavaju one naše suvremene tinele, blagovaone, radne sobe... Nigdje života, ni ljudskog bića.

No, nije to jedini primjer; pogledajte reprodukcije starih razglednica, uvećane i uokvirene, zavirite u bilo koji prospekt, brošuru, monografiju i vidjet ćete fotografije romantičnog i do kiča dovedenog slikanja kamenih kal-

eta, balatura, starih suncem ispranih škura i portuna. Ti se motivi ponavljaju i na kartolinama primorskih gradova i u biti su opće mjesto za onaj lijepi, najljepši dio umivenog lica koji pokazujemo gostima. Male, sirotinjske kućice s dvorom, konobom, gustirnom, starom smokvom i odrinom koje čine hlad, ozidane pritesanim kamenim suhozidom, to su elementi od kojih je komponirana i naša nostalgija i naša poruka, do besvijesti ponavljana «idila» naše turističke ponude,

s glavnim glumcem, starim drvenim brodom u bonaci „u luci kraj obale“.

A znate li kakve su te kućice uistinu, kakve su bile dok su u njima živjele brojne obitelji? Kakav su komfor pružale? Koliko su negdašnjim stvarnim star-

narima bile lijepe i udobne? Ma nikoliko. Kameni krovovi su svi od reda prokišnjavali, zidovi u suhozidu ili s vrlo malo vapnene žbuke, ponistre bez stakala, male s drvenim škurama i niska vrata. Malene, nekomforne, žedne, sa stotinama malih životinjskih vrsta kao sustanarima, od muha, komaraca, mrava do tarantela i gušterica. Tek zaklon od nevremena; nesnosnih ljetnjih žega ili zimskih bura. Tako malene da se u većini njih moglo tek prespavati, onako složeni k'o sardine, na podu. Kočeta (krevet), najčešće samo jedna bila je za oca i majku ili za rađanje, bolest i umiranje. Kužina s ognjištem gdje se pripremala hrana, gdje se jelo više škrtih i posnih nego mrsnih objeda. Kišnica iz gustirne koja se kiselila kvasinom i bevada. Konoba u kojoj se čuvalo svo blago: ulje, vino, pancete i pršuti, suhi bob... Tu, u tim kućicama danas napuštenim u „gornjim selima“ živjelo se siroto, skromno, teško. U gradskim kaletama još sirotije i teže jer, valjalo je poć

daleko do polja na tovaru ili s tovarom na ularu, donijeti i odnijeti. Odnosila se demejanica tanke bevande, komad kruva i alat a donosili se bob, špinjača, grožđe, smokve, masline...

Već su mnogi vičniji pisanju, po sto puta opisali život u tima kamenim kućicama, težak život ribara na teškim drvenim brodima i još težim veslima, jarbolima,

lantinama, latiskim jedrom od teške tele. Sav taj trud i muka donosili su škt urod i ulov. Potomci te, slobodno je možemo nazvati, sirote Dalmacije, koja se odgojila u tim malenim kalemata i zajedničkim dvorovima, danas na zidovima svojih udobnih, komfornih i skupo namještenih stanova, opremljenih najsuvremenijim tehničkim pomagalicama, vješaju umjetničke i „umjetničke slike u ulju“ na kojima su slikari i „vješti slikari“ naslikali

zašecerena sjećanja, pa nam ti prizori bude neku nejasnu nostalgiju i mame iz nas tugu i sjetu i zavist kako se nekad lijepo i mirno živjelo. I kod onih bogatih u salonima njihovih vila ili jahti nađe se mjesto za „muzejske formate“ starih gajeta i kapetanskih kuća.

Nije to nostalgija za nekim prošlim, lijepim vremenima jer ona to nisu ni bila. Nije to ni podsjećanje novim stanarima na korijene da se ne bi „uzoholili“. To je ljepota sama po sebi, to je ono što čuvamo na tim slikama, reprodukcijama, fotografijama, kartolinama. Ona jednostavna, iskonska ljepota od mjere, skrom-

nosti i jednostavnosti, gotovo elementarnosti življenja. Na tome svakako trebamo zavidjeti našim starima. Zatrpani svim „balgodatima“ potrošačkog društva, uvučeni u spiralu jedne civilizacije u kojoj je trajna samo potrošnja a sve je drugo sezonska roba, nama refleksno treba pamćenje onog jednostavnog sklada i mjere tih nastambi, porata, treba nam ona neka lirika koju su takve slike ostavile u pamćenju svih prošlih generacija kad se nije gradilo prema urbanističkim uvjetima i lokacijskim dozvolama već prema susjedu, prema mogućnosti i prema krajoliku a od materijala sakupljenog i presloženog iz istog tog krajolika.

/petak, 26. prosinac 2003./

[+natrag na sadržaj](#)

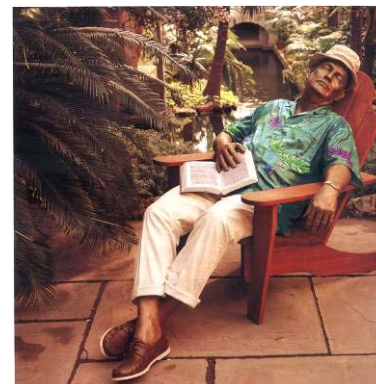
"...prošlost je tvar od koje je sazadano vrijeme;
zato ono odmah postaje prošlost." (Borges, Čekanje)

KUĆA KAO MOJ UNUTRAŠNJI SVEMIR

Naš je dom točka našeg identiteta i muzej naših
uspomena.

Pregolem je naš strah od buđenja. "Spavati to znači odvojiti se od svemira" zapisao je pouzdani svjedok vremena. Zaspiti, sanjati i probuditi se, "otići i vratiti se na isto mjesto" neizrecivo je dobar osjećaj. Onaj praiskonski strah koji imamo zapisan u sebi naslijeđen i predan nam od svih bivših generacija koje su lutale u potrazi za mjestima na kojima su bili, a ako su ih i pronašli, zaborav je prekrivao već viđeno i ono je iznova bilo novo i neprepoznato, paralizira nas i često tjera u nesanicu. U roju ovakvih misli razmišljam o kući, domu čovjekovu, o stvarnoj, materijalnoj kući od kamena i opeka, od zidova i podova, prozora i vrata. Od stvari. Ona je utočište našim strahovima, naš unutarnji, pojedinačni svemir. Prve sunčane zrake koje se zrcale u kapima sinoćnje kiše i strah od noći u kojoj se tijelo mora odmoriti i misao u snu pročistiti, nestaje. Budimo se i oko nas je poznata i prepoznata stvarnost, sve one stvari koje nas podsjećaju da je prošla samo jedna noć i da smo opet dio svemira i on dio nas. Taj mir i taj povratak, spokoj i zadovoljstvo, donosi nam poznata slika našeg doma, gdje smo zaštićeni, gdje nam je udobno, toplo i intimno. To je mjesto našeg uvijek nanovo uspostavljenog identiteta. Tu se prepoznavamo kao što se brod prepoznaje samo kad je vezan na svoju bovu i za kraj u svojoj lučici; jer brod na pučini, u nepoznatoj uvali, u neveri ili bonaci samo je prestrašena orahova ljuska koja leluja i pluta između Scile i Haribde. Takvi smo i mi. Samo u našoj sobi, na svojoj bovi vezani, mi opušteno i bez straha prihvaćamo novi dan. Zato volimo jutarnja ljenčarenja, polubudna i puna magnovenja, ugodna i uvijek nedovoljna.

Tu ugodu i svakojutarnje nalaženje i prepoznavanje samog sebe mi osiguravamo slikama poznatih predmeta koji su opet čuvari naših uspomena, našeg sjećanja. Kuća naša ispostavlja se tako kao muzej našeg izbora svih onih često nepotrebnih stvari koje raspoređujemo oko sebe. I one, na prvi pogled nepotrebne i suvišne, one s kojih samo postojano brišemo finu kućnu prašinu, služe (a da toga i nismo svjesni) da nam čuvaju strah i da nas privole da ustanemo i krenemo u novi dan, ususret novim nepoznatim i prestrašnim događajima. Iz tih događaja i tih novih senzacija mi crpimo samo naše buduće uspomene koje pamtimo posredno slažući nove stvari u naše domove. Zato su

interijeri u kojima žive stari ljudi nekako dostojanstveni. Zato zrače mirom i postojanošću, onako nabijeni stvarima, prepuni razne "bezvrijedne krame" i zato uz starenje ide i gotovo panično odbijanje da se baci bilo što kao nepotrebno i suvišno. Odbacivanjem stvari, mi bismo odbacili uspomene, podsjetnik na već proživljeno, odbacili bismo u zaborav naše vlastito pamćenje. Tako Platon razmišlja kako je "... svako znanje tek sjećanje", zato Solomon kaže da je "sva novost tek zaborav"... To su naše kuće: mjesta našeg prepoznavanja i muzeji - čuvari naših uspomena.

(ponedjeljak, 5. srpanj 2004.)

+natrag na sadržaj

EFEKT LIFTA

U jednoj dalekoj zemlji živio je u XVIII. stoljeću neki arhitekt-futurist. Iz tog feljtonističkog razdoblja ostale su nam zapisane svakojake priče za široku publiku, pa je tako vjerojatno do mene došla i ova. Od časnog je izvora pa u njenu autentičnost nemojte sumnjati. Bilo kako bilo, dobio je on zadatak, od važnih investitora, da projektira grad budućnosti. Zato si je postavio pitanje: kako će ljudi živjeti u industrijskoj civilizaciji koja je dolazila? Mislio, mislio i ne domislio. Sve što bi smislio bilo je „šuplje i nije držalo vodu“.

Zato on, poljuljana samopouzdanja pribjegne lukavstvu. Pođe kod neke vidovnjakinje koja je gata la iz kristalne kugle i svijetu proricala budućnost i upita je: „Kako će izgledati gradovi u budućnosti?“ Žena se pitanju začudi ali se ne dade zbuniti već za do-bre pare dozva dobre duhove i za trenutak naš junak ugleda u odsjaju kugle obrise budućeg New Yorka. Vidio je goleme stokatnice i velike avenije. Požurio je u biro i počeo projektirati grad koji je vidio u kristalnoj kugli proročice.

Postavio je kuće od sto katova i poredao po vertikalni a prema klasnoj hijerarhiji ljude u nju. Najbogatije je smjestio u prizemne etaže, više činovnike iznad, zatim niže činovnike i administraciju i tako se penjao da bi na kraju na stote

katove smjestio proletersku sirotinju i tamo im izgradio i tvornice i stanove i male škole. Tko bi se od bogatih penjao na tako visoke katove a i sirotinja će se gore radati i umirati, mislio je. Izgradio je on i mostove među neboderima također na klasnoj osnovi: široke i ukrašene šetnice i parkove na nižim katovima za bogataše i uske viseće mostiće za sirotinju na najvišim. Zadovoljan učinjenim predočio je planove budućim investitorima i oni su ih, kao notornu ludost s prezirom odbili; molim te, kuće od sto katova, pa 'ko će se penjati toliko!

U cijeloj priči nedostajala je samo jedna karika. Nije se znalo niti pretpostavljalo da će postojati liftovi. Samo nedostatak jedne, naoko marginalne spoznaje, zaveo je i projektanta i investitore na krivi put. Necjelovit pristup rješavanju problema zato i daje pogrešne rezultate. Taj feler u planiranju naziva se „EFEKT LIFTA“.

/nedjelja, 8. veljače 2004./

[+natrag na sadržaj](#)

Prilog za novu arhitektonsku terminologiju
(za stručnu upotrebu i šire)

URBANA VILA

ili kako funkcionira «graditeljski lanac sreće»

„Stan u URBANOJ VILI prodajem...(slijedi samo broj mobitela)“, najčešća je suvremena šifra u malom oglasniku (rubrika „stanovi-trosobni i veći“), a ona u prijevodu znači:

„U elitnom kvartu izgradili smo, ugurali između mirnih susjeda kuću na nekoliko katova u osebujnom arhitektonskom stilu *morlačkog neorokokoa*. Kuća, da ne kažemo mala zgrada, ima nekoliko luksuzno uređenih stanova (6-10) koje sada za skupe novce prodajemo. Cijena, prava sitnica od 2.000 eura naviše za metar četvorni, netto naravno! Za milijun-milijun-ipo kuna imate stan veći od 100 m², parking mjesto, jacuzzi, satelitsku antenu, klimu...”

Jeste li primijetili kako svaki „lažnjak“ ima poneki atribut viška? To vam je živa istina. Ne vjerujete? Analizirajmo malo što bi to uopće imalo značiti, ta URBANA VILA.

Dakle, što je to vila? To je ona

skladna luksuzna kuća kojoj se samo ponegdje krov nazire kroz lijepi perivoj prepun egzotičnog grmlja, drveća i cvijeća, s ogradom i masivnim vratnicama od kovanog željeza, u mirnom kraju na prisojnoj padini grada i do nje se stiže još mirnijom ulicom s drvo-

redom. Izdvojena od gradske prometne ludnice ona živi svoj život zajedno sa sličnim kućama ispred kojih su često i naoružani stražari. Nema u toj ulici na trotoaru parkiranih auta, nema kontejnera s rasutim smećem, nema pasa lotalica, kafića iz kojih odjekuju cajke i budnice. Eto, to je i u mojem i vjerojatno u vašem poimanju vila.

Ali, pazi sad: URBANA VILA! Ovaj atribut viška: „URBANA“ imao bi značiti kako to nije neka neurbana, ne

daj bože divlje izgrađena, ili neka ruralna kuća. Nije to ni gradska vila, tako ne piše. Uostalom pod pojmom vile se uvijek i podrazumijevala gradska kuća. Na selima su „ladanjske kuće“, zamkovi, seoska imanja, Ville Rusticae još od starih Rimljana... Čemu onda nepotrební atribut „urbana“? To nam prodavatelj koji se krije iza broja mobitela hoće poručiti dvije stvari:

Prvo to nije vila već omanja zgrada čudnih oblika, pročelja obojenih u boje koje ne možete pronaći ni u jednoj paleti (valjda ih spravljaaju i miješaju po narudžbi daltonisti ili bake koje prave rođendanske torte),

na silu ugurana između malih trošnih kuća, već spremnih za odstrel i „širenje posla“. Kako niste sami već imate zajedničke prostore s ostalim „sretnim kupcima“ isto kao na Splitu III ili Novom Zagrebu, a cijena u takvim kolektivnim zgradama prodavatelja ne zadovoljava, to on izmišlja i imenuje novi pojam, najlakše dodavanjem „atributa viška“ nekom starom elitnom pojmu.

Druga poruka sugerira kako je rečena kuća (zgrada, što li?) napravljena u skladu s urbanističkim uvjetima. Al' jest! Upravo suprotno, najčešće nije. Previsoka, arogantno i brutalno uigurana između sirotijih mirnih susjeda, dozidana, proširena u svim smjerovima to je i za laika prevelika kuća na premaloj lokaciji. Ne zovu ih u Zagrebu „mamutice“ bez razloga. Napetost (namjerna) do granice pucanje u odnosu na susjede, koji se već mire s činjenicom da će svoju „uđericu“ morati prodati novom gospodinu poduzetniku te će on i njihove kuće porušiti i izgraditi još veće i velelepnije URBANE VILE.

A tko je sad pa to, taj gospodin poduzetnik, koji će jednog dana zakucati i na vrata vaše „kućice-uđerice“ i ponuditi vam cijenu koja se ne može odbiti? E, to vam je nova šifra. On, taj gospodin poduzetnik, zapravo je zastupnik ili posrednik i predstavlja cijeli niz institucija i pojedinaca udruženih u tajno društvo, kolokvijalno nazvano „GRADITELJSKI LANAC SREĆE“, koje ćete vi, kupac, kad se konačno odlučite i kupite stan usrećiti a time i ne znajući postati počasnim članom tog tajnog društva.

A usrećit ćete redom:

1. Vlasnika one male sirote kućice koja je porušena kako bi nekolicina vas mogla danas useliti i živjeti u URBANOJ VILI, a kojeg je gospodin poduzetnik uvjerio da mu je proda za skupe novce.
2. Naše vrle poglavare, državne i gradske dužnosnike i brojne činovnike koji su „od utjecaja“ i koji su skromno pridonijeli legalizaciji (mi smo legalisti, zar ne?) gradnje. Njihovo „institucionalno, utjecajno i stručno mišljenje“ se kupuje kako bi smislili zakonski okvir po kojem umjesto male trošne kućice, oronule i izgubljene na ogromnoj parceli od čak 260(!)m², gradu treba jedna suvremena URBANA VILA. Za početak, bit će to obiteljska kuća, ništa posebno: podrum,

prizemlje, kat i potkrovlje, kao uostalom i ona trošna postojeća (vaša) koju se ne isplati popravljati.

3. U dubokoj anonimnosti ostaju projektanti. Oni rade odmah nekoliko verzija projekata: za preliminarnu dozvolu, za izmjene i dopune dozvole (uvijek ima nekoliko dopuna i izmjena), za kupce... Interesantno je kako se vješto rješava pitanje autorstva. Nikad ili gotovo nikad te kuće nisu na koncu ničiji autorski rad. Vic je jednostavan: Na početku gradnje uzme se neko poznato ime i na sva zvona se reklamira kako je projektant poznati arhitekt. Zatim se, kako apetiti rastu i objekt odlazi u besmisao neto metara četvornih (kvadrata koji će se skupo prodati), s tim arhitektom se prekine, angažira se drugi, treći... Na koncu kuća je tu, „ljepota“ je tu a projektant? I to je onaj „gospodin poduzetnik“ s početka ove priče: „Sve moram sam, ni u kog se ti danas ne možeš pouzdati, prijatelju moj!!! A koštali su me ti pusti inženjeri, đava ih lipi odnija, koštali a ne napravili, pa sad moram krpit sam, kako znam. A neš ti nauke!“
4. Ali, lanac sreće se ne prekida (navući ćeš nesreću za vrat), pa se na ruševinama male obiteljske kuće iskopa na cijeloj parceli duboka rupa, sve do granice sa susjedima. Danima bageri kopaju a teški kamioni odvoze iskopanu zemlju i kamen i ostavljaju blatan trag duž mirne ulice i još kilometrima po gradu. Vozači, bageristi i „poslovođe“ koji dojure svojim oboritim Mercedesima (u narodu poznatim još po nadimku okan ili okaš) i stalno nešto ili na nekog viču u mobitele, također su karike u „lancu“. I njih treba usrećiti.
5. Poslije dolaze mikseri s betonom, pumpe koje polome grane drvoreda u vašoj mirnoj ulici. Jeste li primijetili kako to rade najčešće subotom

od ranog jutra i završavanju nedjeljom u kasnu noć, pod reflektorima? Praznicima, naročito!? To je valjda taj novi zamašnjak slobodne inicijative koja gradi moju i vašu bolju budućnost, naivno pomislite. Ne, to „majstori“ rade za vrijeme dok „odgovorni“ odmaraju. To je stara metoda gotovog čina poznata još od rimskih vremena a naš narod je to duhovito preveo: „ko je jeb'o, jeb'o je – svanulo je!“.

6. Uvijek netko od susjeda protestira i „tamo nešto prijavljuje“ pa valja umiriti i njega a ažurno se pojavi i gospodin iz građevinske inspekcije kako ne bi propustio svoj dio „sreće“. On će konstatirati kako je: „...građevina doduše nešto veća od one iz „preliminarne građevinske dozvole“ (opet atribut viška, sjećate se?) ali molim, na vrijeme je zatražena izmjena i dopuna dozvole, i to je u proceduri...“.
7. Oni najuporniji i najtvrdoglaviji susjedi koji se bune, svojom aktivnošću mogu izazvati jedino neke noćne telefonske pozive sa znakovitim porukama. To noćobdije iz tajnog društva zarađuju svoj „komadić sreće“, prvo milom a ako ustreba ...
8. Ako se s otporom pretjera, pa stvar, ne daj bože završi u novinama (člančićem nekog mladog nadobudnog novinarčića) i preraste u medijsku aferu, uključuju se gospoda visoki činovnici iz županije, ministarstava. „Lanac sreće“ došao je i do njih.
9. Nerijetko se pita i „struka“ pa se uključuju viđeniji članovi lokalnih arhitektonskih udruga, a ako ustreba i autoriteti iz „akademske zajednice, sa sveučilišta, fakulteta...“ No nemojmo pretjerivati, Rijetko kad ono baš toliko zagusti. No i njih se mora „usrećivati u lancu“ ili „držati na lancu“, svejedno.

10. Za najteže slučajeve tu su i arhitektonske nagrade i priznanja za „neprolazne stvaralačke vrijednosti“ a i to košta. Samo troškovi, gospo-
do moja.
11. Gradnja se ubrzano i nezaustavljivo nastavlja, neradnim danima naročito. Pa se uvečer s gradilišta začuje, od umora i jeftinog piva otežala tužna pjesma bosanska, makedonska, albanska, a bogme i ukrajinska, rumunjska. To novistari gastarbajteri „na crno“ zarađuju gorki kruh dunderski. Oni su maji izdatak u „lancu“ ali svejedno „To košta, prijatelju moj, a slabo rade, lijeno je to i supjano po cijele dane; samo bi mi trebalo da koji padne sa skele i pogine!“.
12. Naša URBANA VILA već je dobila svoj vanjski gabarit i pomalo nas navikava na svoje postojanje i u našoj podsvijesti postaje urbanistička činjenica. Od zloradih susjeda već je dobila neki pogrdan nadimak koji je doduše još „radni“ ali svejedno: „Moja ti je kuća četvrta s desna kad prođeš Karingtonku. Ne znaš gdje je Karingtonka, čovječe? Pa gdje ti živiš, kad si zadnji put bio u mom kvartu. Prije mjesec dva? Pa od tad ti je prijatelju moj nikla ta nova Karingtonka!“.
13. Sad se već ušlo u unutarnje radove i posao naglo prelazi i na radne dane. Dolaze neki majstori s kombijima i „stojadinima“ na kojima se kočopere reklamni natpisi tipa: *INSTALATER d.o.o. – odčepljenje kanalizacija sa podvodnom kamerom i sl.*
14. I eto ti, malo po malo naše famozne URBANE VILE. Na kraju dolaze razne komisije za prijem i povjerenstva za ovo i ono pa ih često možete vidjeti u mirnom restoranu „kod susjeda kojem je baš nenadano krenulo“... To šef gradilišta „usrećuje“ i one završne, takoreći finalne učesnike i članove tajne udruge.

15. Ne smijemo zaboraviti ni sve one učesnike u postupku „etažiranja“. To su najčešće pravne usluge iz neke miš-maš agencije za nekretnine i geodeziju, odvjetnički uredi ili nešto takvo i njihove veze iz „zemljišnika“. Ovim alke-mičarskim postupkom naime, obiteljska kuća (sjećate se: ništa posebno, podrum, prizemlje, kat i potkrovlje) pretvara se u čisto zlato, u stambenu zgradu sa desetak stanova. To je ta ljepotica o kojoj čitate u Oglasniku: URBANA VILA. A siroti stari alkemičari su tragali za eliksirom istine u svojim mračnim laboratorijima, eksperimentirajući sumpornim parama i sličnim bezvezarijama. Što nisu pitali? Pa bi znali!

16. Na kraju dolazite vi, kupac (i šećer dolazi na kraju!). Ako nazovete mobitel iz oglasa s početka ovog teksta moći ćete, nakon uobičajene rutinske provjere „Jeste li ozbiljan kupac i plaćate li u kešu?“, kupiti jedan od tih stanova i usrećiti sve članove „graditeljskog lanca sreće“.

Vidite li kakva je i kolika vaša odgovornost? Ako ne kupite taj stančić za pišljivih milijun-milijun-ipo kuna, kolike ćete ljude, njihove kolege, njihove obitelji unesrećiti. Nemate toliko? Pa usrećite i bankare. Zatvorite kreditima „financijsku konstrukciju“, smislite nešto! Samo se nemojte igrati i prekinuti „lanac sreće“ jer ćete si veliku nesreću navući za vrat. Konačno! Kupili ste „stan u urbanoj vili“ i na kraju ste i vi sretni!? (*vidi „Troškovi=Zero point“*). Lako i jednostavno, zar ne? Samo treba pitati i znati ćeš!

To vam je, dragi prijatelji, taj famozni „graditeljski lanac sreće“, tajno društvo kojem i mnogi od nas vjerojatno pripadaju mada i nisu svjesni svog članstva, jer društvo je, kako rekosmo tajno. Od prevelike „sreće“ koju to društvo proizvodi guše se naši kvazi-urbani prostori, kolokvijalno nazvani gradovima, betoniraju se

posljednje oaze vrtova i slobodnih površina, guši se i sam smisao gradskog življenja i građanskog života. Ali neka, barem su svi sretni.

/subota, 17. siječanj 2004./

Ps. Autor se unaprijed ispričava nekoj od nespomenutih grupacija, institucija ili pojedinaca koji su posredno ili neposredno članovi „lanca“. Nije to nikako bilo namjerno već je neznanje autorovo preveliko, a i udruga je tajna, zar ne?.

+natrag na sadržaj

Grad kao ekološka bomba
TROŠKOVI=ZERO POINT

Ili Poučna priča o staroj barakokuli, jedinom preostalom stablu u vašoj ulici.

Suština modela tržišnog liberalizma je ostvarenje profita ili što bi mi rekli „mrakni lovu i bježi“. Kako? Bilo kako! Svakako! „Malo radi, malo kradi, malo će ti i bog dati“ (*Narodna*).

Tako su to doslovno shvatili i naši novi kapitalisti (od milja zvani tajkuni ili hadžije), zbrojili dva i dva i eto ti čuda: Prvo. Što god kupuješ, koliko god da platiš, puno je. Znači, svaki se trošak mora izbjeći, a svaka cijena koju moram platiti može biti i manja, a najbolja varijanta je da mi troškovi budu nula bodova. **Zero point!** Lekciju smanjenja troškova; kako? bilo kako, odlično su savladali. Najprije neplaćanjem, prevarom, destruiranjem države, korumpiranjem „časnih sudaca“, „svojom pravdom“... Kako god, samo nemoj mi troškova. Logika optimiranja troškova suština je dobrog managementa jer povećava konkurentnost koja kod nas i nije toliko bitna ali troškovi:

„Nemojte mi ih pominjat', sav se naježim. Svi bi samo para, o oklen, pitam ja tebe, oklen srcatiirudova? Ka da ja, da izvinete, serem novce? 'Ko će napravit?', poznato ili vrlo poznato, zar ne?

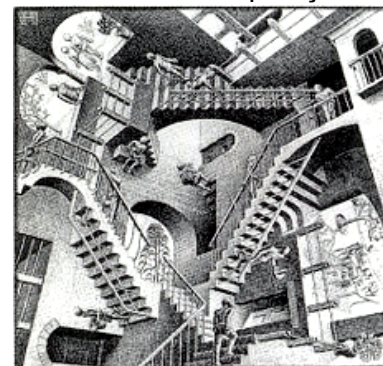
Otkrivši zlatnu formulu: troškovi=zero point, krenuli su naši tajkuni a i svi mi s njima na put u blagostanje. Tom su logikom vođeni, na primjer i članovi „graditeljskog lanca sreće“ a to je za sve njih konkretno značilo kako je sasvim dovoljna malena parcela u gradu, zaravan između kuća, da se na njoj izgradi «urbana vila» sa 8 stanova, dvije garaže, poslovnim prostorom i dva parking mjesta, i prodajom se višestruko zaradi. Kako? Pa imaš sve, i vodu i struju i sve drugo (kanalizaciju, plin, telefon, kablensku, pristupni put, odvoz smeća...) Tih pedesetak, za suvremeni život nužnih infrastrukturnih komponenti na takvim „inter-

poliranim“ lokacijama ne moraš sam graditi već se samo „priključiš“. Kao imela na hrast, kao uostalom i bilo koji parazit u prirodi. Dobro imeli a hrast je velik i jak, neće ni osjetiti.

„A susidi moji, malo ćemo se stisnit. Jel' tako? A di čeljad nije bisna ni kuća nije tisna!“

I tako u beskraj?

Što imamo kao posljedicu? Gradovi, do jučer mali pito-

mi gradići poput Makarske, u nekoliko godina udvostručili su broj stanova. A tek stanovnika, a tek „ljetnjih rodijaka“? To su vješti majstori-poduzetnici okupili „lanac sreće“ i izgradili, etažirali, rasprodali a vi kupili. E sad, kad ste kupili stan i konačno se skrasili, imate vi, a bogme i sin i kćerka svako po auto: „A

gužva je, prijatelju moj, nemaš di parkirat', ali nekako se snađeš. Moraš malo i pritrpit! Jel' tako?“

Pa počnete živjeti a valja se i snabdijevati a to vas već ljuti: „Trgovina mala, ponuda loša a i skupo, brale, deru.“ I odmah vašu opravdanu ljutnju čuju članovi „prehrambenog lanca sreće“? Ima i taj lanac, ima. I eto ti nove poduzetničke akcije, i začas oko grada niknu veliku hangari i na njima neonski natpisi „hipermarket“, a oni: „Jeftiniji, pa veliki izbor robe, pa imaš di parkirat'...“ Pa se lijepo odvezete s familijom i nakupujete pun prtljažnik robe, dovezete pred svoj novi dom, zakrčite promet, upalite sva četiri žmigavca, pa na brzinu istovarite kese pred kuću i dok ih žena tegli u stan, vi uspijete nekako parkirati auto u susjedovo dvorište ili malo nagaziti maleni parkić preko puta. I zamalo udarite staru barakokuku gdje se u njenom dubokom hladu odmaraju dva tri stara domoroca. Izmijenite oštre poglede. Nitko ništa ne govori ali se

sve razumije. Ujutro idete prošetati svog kućnog ljubimca (Pit-bulovi su vrlo popularni) i ponesete najlonsku kesu. Za pokupiti pasja govna? Ma kakvi, već veliku crnu kesu sa smećem. A kontejnerić ispred susjedne zgrade već prepun. Vi svoju ugurate u uličnu kanticu za otpatke. Ma jutro je, nitko ne gleda. Onda bezbrižno šećete i kad vam se pas posere nasred trotoara, vi se baš u tom trenutku koncentrirano bavite proučavanjem starih krovova (pogled gore i na suprotnu stranu, najbolja je varijanta, garantirano). „A di će bidna beštija. Mora učinit potribu!“ Brzim korakom napuštate lice mjesta i žurite po dijete koje treba odvesti u školu. Škola daleko, mala i jedva ste ga upisali, među četrdesetero drugih, u III-f. Malo preko Matine veze, a valjalo je i pršut ravnatelju odnijeti. Pa žena treba roditi a bolnice nema ili je daleko. Pa na policiji, u općini, pa upis u vrtić ili na balet, a sve: „Tisno, zaostalo je to, prijatelju moj! Dok mi nismo doselili, to je bila teška sirotinja, ti domaći. I šta se sad tu brče? Ka oni su svit od kolina. Ma nisu oni nama do kolina, samo ronjaju i pizde. A zadnju su kuću izgradili prije trijes' godina“.

I da ne duljim. Jedno jutro vas probudi galama. Vi na prozor. Demonstracije, parole, zastave. Ma kako ste propustili taj domoljubni skup, prepadnete se i s olakšanjem odahnete. Ma nisu vaši, već neki koji protestiraju protiv gradnje nove trafo-stanice ispod njihovih prozora, u njihovoj bašti. Ne daju ljudi. Odmahnete rukom, svašta. I odete se umiti, pa zadovoljno, reznježeni gledate svoj mali protočni bojlerčić od 35 kw-čudo tehnike. Kad sutra opet demonstracije: Ne daju seljaci tamo u vukojebini iza brda, iz koje ste jedva pobjegli, ne daju, zamislite da se u toj pustošiji baca smeće iz vašeg grada i da vaš prijatelj, mesar, tamo baca crkotine i volovske drobove. „A da di će?“, mudro se pitate. Uvečer i po cijele noći ne možete spavati jer vam pod prozorom trešti muzika i turiraju auta, motori. To vaša i susjedova djeca „noćare“. A

što će jadni, „nema ti ovdje nikakve zabave, samo kafići. Đava odnija i kafiće. A opet, di će bidna mladost?“ Pa dođe ljeto i pusti turisti. Pakao. Udupla se već uduplano stanovništvo i puže autima po starim samo malo poravnatim i asfaltiranim putićima koji su bili dobri za toware i koze ali sad je sve tijesno. Ne možeš naći mjesto na plaži, staroj plaži koju vidiš s prozora, i moraš voziti 20-30km za malo mira i čistog mora. Znam, kupili biste vi gliser (a ima se, bogu hvala) ali mali je mulić u mjestu, nemate vez. A oni starosjedioci tamo vežu neke prastare drvene čamce koje, zamislite, zovu brodovi. Nepravda, pa to ti je. Na jedinoj benzinskoj pumpi gužva, magistrala uska. Sve vam nekako tijesno i nedovoljno. Jadno i malo.

Nema vrtića, škole, sportske dvorane a i ona dva teniska terena stalno zauzeta. Nema bolnice, nema kontejnera za smeće, nema vezova za brodove i što je najgore, nema parkirališta za vašeg terenca, kombinacije transportera i tenka. A i kad se nekako parkirate, najbolje je malo nagaziti u onaj parkić preko puta

u kojem raste stara barakokula, malo-malo netko vam ga ogrebe, udari: „Ma da mi ga je uvatit, krvi bi mu se napija. Ne znaju ljudi parkirat' pa udri u tuđe. Ka' tisno mu. A valja se malo pritrpit', jel' tako?“

I tako iz dana u dan. Ubrzo shvatite kako život u tom bivšem malom i pitomom gradiću postaje nepodnošljiv, ma koliko se vi bili spremni „pritrpit“ i „stisnit“ i uviđate kako nije baš posve točna ona narodna o bijesnoj čeljadi i tijesnoj kući. Tješi vas barem pogled na onaj mali parkić preko puta; bar da se djeca imaju gdje poigrati i stara barakokula gdje se može malo u hladu posjediti za ljetnih žega.

Ujutro, ubrzo nakon što ste čuli da vam se dijete vratilo iz noćarenja a nesnosna buka muzike iz susjednog kafića prestala i vi zaspali snom pravednika, i baš počeli sanjati kako sa zgodnom susjedom zaljubljeno trčite pustom starom plažom, trgne vas neprijatna škripa i cviljenje. Skaćete ljutito do prozora. „Subota je, može li se pošten čovik ikad odmorit, krvitiirudove?!“ Oprezno provirujete na ulicu. Nisu demonstarcije, već tamo preko puta, u parkiću brekće bager i već je izvalio i srušio staru barakokulu, jedino stablo u vašoj ulici. Ptice uplašeno kruže iznad prizora iščupanog stabla kojem stogodišnje korijenje sablasno strši u vis među kamenim gromadama.

„Što to činite, strila vas nebeska prostrilila, dabili prostrilila!“ nekontrolirano urlate na radnike koji vas ionako ne čuju od cviljenja gusjenica. Mašete i vičete.

„Ne znamo mi ništa, odgovaraju «bauštelci» na nekoj mješavini hrvatsko-moldavskog, „doće gazda pa njega pitajte“. A oko podne dojuri „gazda“ u svom novom „ok-ašu“, izjuri bijesno iz njega i viče nešto radnicima, a onda čujete kako urla u mobitel: „...preko vikendna završite iskope, kako ne može, mora, MOORAA i gotovo!!! Jes' razumi, MO-OOORA bit. Ma kakvi utorak čoviče, o's da mi inspekcija dođe i tu me počme zajebavat? Aj bog, BOG velim!!!“

Zatvarate skupu kliznu stijenu-prozor i spuštate rolete, tužno i nemoćno širite ruke, sliježete ramenima i idete oprati pjenu koja vam je nekontrolirano nahrupila iz usta.

„A di ćeš u banj?“ dovikuje žena, „nema vode od sinoć“. Palite svjetlo. Nema ni struje. Samo u dnu mračne rupe, na koju sad liči vaše skupocjeno kupatilo, vidite kako se bjelasa protočni bojlerčić-čudo tehnike-35kw.

„Trebalo bi protestirati, demonstrirati, pa ne može to tako!!!“

(subota, 14. veljače 2004.)

*p.s. U srednjovjekovnoj splitskoj Komuni (1312.) bila je takva napučenost, da je **Poteštat** (načelnik) imao zadatak svake godine otkupiti i srušiti dvije kuće u Gradu i napraviti «širinu». Tako su u splitskoj staroj jezgri i do danas sačuvane Mihovilova širina, Cararina poljana...*

*p.p.s. **Poteštat** je bio iz Ancone (najčešće) dov-eden školovani plemić, koji je bio plaćen da na rok od četiri godine upravlja Komunom. Za to vrijeme nije smio steći „...nikakva imetka u Gradu, niti vinograda ili kuće u polju,“ a plaću su mu na kraju mandata određivali gradski vijećnici.*

+natrag na sadržaj

URBANI BARBARIN

Biti građanin nije zanimanje kao biti stolar, zlatar, inženjer ili psihijatar. Biti građanin nije ni stvar inteligencije, pameti ili prirodnog talenta, više je to stvar opredjeljenja, svjetonazora, osobne odluke i mukotrpnog treninga. Malo talenta i puno truda.

Biti seljak ne znači ne biti građanin. Biti seljak je zanimanje, kvalifikacija samo malo složenija od drugih. To je kvalifikacija bliska renesansnoj ideji o univerzalnom čovjeku (*homo univarsalis*). Biti seljak znači živjeti na selu, sa selom i od sela i znati sve o zemlji, stoci, prirodi.

Druga je stvar i drugi problemi su među malograđanima i barbaro-građanima isto kao što su drugi problemi među seljacima i seljačinama.

Biti građanin, ili seljak nije samo po sebi ni dobro niti loše.

Građani žive gradski i u gradu i na selu; seljak ne živi ni u gradu ni na selu, on je vjenčan sa zemljom, imanjem. Zemlja je njegova prva i zadnja ljubav i njegov usud. On živi na zemlji i od zemlje. Konkretno, djedove. Sve je u njegovom svijetu poznato i stvarno, opipljivo. Seljak je zato konkretan i nemilosrdno jednostavan. Građanin je k'o Ivan bez zemlje. «Bog je stvorio selo a čovjek je stvorio grad» rekao bi moj prijatelj. Svi su građani bivši seljaci. Oni su zaboravili vještine, izgubili zanimanje, poljodjelsku struku, ali nisu zaboravili mirise, oni su zaboravili običaje ali nisu pravila, oni su k'o cvijet maslačka vjetrom odneseni na nepoznatu livadu. Biti građanin je puno teže nego biti seljak. Seljak si po podrijetlu i po usmeno i stvarno predanom iskustvu. Građanin si po novim, neshvatljivim, i teško prihvatljivim okolnostima. U gradu nema onih jednostavnih i krutih pravila i običaja bez kojih ne bi bilo ni sela; „bolje da nema sela, već u selu običaja“.

Građanin je na selu kao sin razmetni koji se vratio doma, kao Odisej nakon dugih lutanja. Ono čega se još sjeća tek je čežnja i neke maglovite, lijepe uspomene. Tu je sigurnost poznatog.

Seljaku je u gradu kao u paklu. Svo iskustvo i svo sjećanje ništa ne vrijedi. U gradu nema njegovih običaja, poštenja, morala ili ih on takvima ne prepoznaje. U gradu se sve stalno mijenja. Grad u stvari i jeste stalna mijena; lica, događaja, pravila. Grad je stalno kretanje i ta strašna vibra i energija plaši.

U gradu je konstantna nestalnost. Selo je stalna stalnost.

Grad, to je samo ideja zajedničkog življenja, stalna i sve teže podnošljivija dinamika, jer je statičan grad-grad mrtvih. Promjena radi promjene, ništa za što se možeš uhvatiti.

Grad nikad ne spava. Selo je samo stvarna i stalna, kontinuirana stvarnost; rađanje, muka-življenje, smrt. Jutro, dan, večer, noć. Ponedjeljak, utorak,... nedjelja, misa, balote. Zima, proljeće, ljeto, jesen. Suša, krupa, oluja, bonaca, suton, žetva, jematva.

U gradu, bivši seljaci i njihovi potomci pokušavaju u očaju, stvoriti neka njima poznata pravila, preslikati običaje, moral, uhvatiti se za konkretno. Kako to rađa samo konflikte s novom, gradskom okolinom, oni se obeshrabreni okružuju svojim bivšim susjedima (zemljacima) i grade svoja sela u predgrađima, od građana pogrdno nazvanim „divljim naseljima“. Ona, ta naselja, samo su građanima divlja. Seljaku su ona bolja preslika njihovih seoskih kuća, kvalitetniji dom od on-

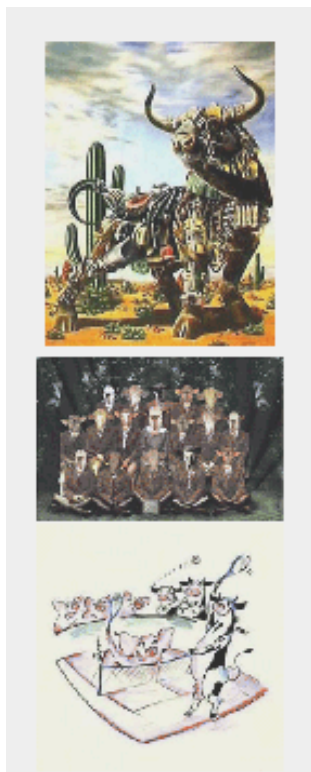
og na selu. Živeći u okruženju sebi sličnih on ima iluziju kako mu se njegove vrijednosti i njegov način života ne mijenjaju. Ali nije tako. Zato se često od bivšeg seljaka, preko života u predgrađu postaje seljačina. Neprilagodljiv kakav na selu mora biti, postojan, uporan, konzervativan, plemenski ognjištar, on zna kako svu slobodu od prirode mora oteti mišicama, znojem, dovrtljivošću. Za razliku od njega, građanin je nepostojan, dinamičan, površan i prijetvoran, mek i licemjerran. Građanin je davno prestao biti sol zemlje i dio prirode i on je samo „homo-urbanikus“. On živi po pravilima koja se neprekidno mijenjaju, stupa u saveze s dojučerašnjim neprijateljima, konkurentima, protivnicima. U takvom gradu-fatamorgani, ideji o nužnom suživotu na malom prostoru, gdje vladaju pravila bez pravila koja se samo vremenom djelomično nauče, seljak postaje urbani barbarin.

utorak, 10. veljača 2004.

+natrag na sadržaj

O tome kako se gradovi grade generacijama a odluke o gradogradnji donose „kratkotrajni“ ljudi ogrezli u korupciju i zaslijepljeni sjajem ZLATNOG TELETA.

GRADOGRADNJA i KORUPCIJA-majka pogrešnih odluka ili tajno obožavanje Zlatnog teleta

Gradovi se grade i pregrađuju otkad je svijeta. U graditeljskom smislu grad je jedan živi organizam, jedno stalno veliko gradi-lište. Staro se ruši, novo se gradi, dograđuje, pregrađuje. Grad se širi i povećava, prilagodbe su stalne, jer se i potrebe njegovih stanovnika i pridošlica umnožavaju, povećavaju. Sve te promjene osmišljavaju, planiraju i realiziraju gradograditelji; arhitekti, inženjeri, građevinska industrija, poduzetnici i zanatlije, kolokvijalno nazvani građevinski kompleks. Tu su još planeri, urbanisti, graditelji komunalne infrastrukture i prometnica... Na vrhu te hijerarhije su političari, državni činovnici, država i njena moć koji donose ključne odluke o gradnji gradova. Veliko i respektabilno društvo vam je taj građevinski kompleks, veliko po broju učesnika a respektabilno

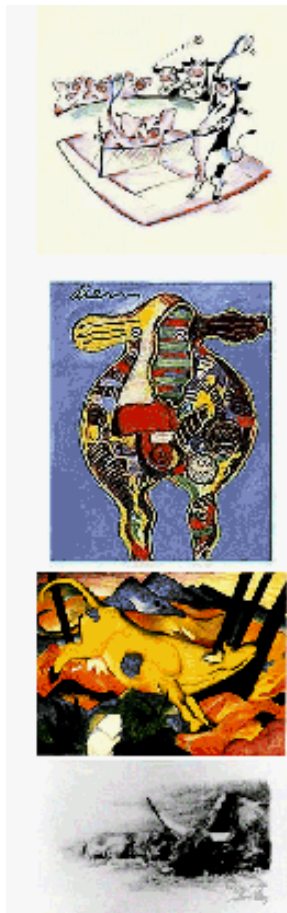
po znanju i iskustvu kako u teoriji tako i u praksi. Moćno je to društvo jer se u poslovima gradogradnje obrću ogromni novci i od tih poslova živi veliki broj obitelji. Naoko, svi uvjeti za jednu poslovnu idilu, svrhovitu i smislenu jer čovjek gradi i stvara gradove od

praskozorja civilizacije do danas. To znači da je i vještina gradogradnje vrlo stara a tradicija i iskustvo nataloženo od stotina generacija. Mudri ljudi znaju da grad ne možeš izmisliti, isplanirati i izgraditi za života jednog naraštaja. To što napraviš nije grad (ni Novi Zagreb, ni Novi Travnik, ni Brazilija) i to nam iskustva iz povijesti pokazuju. Grad nastaje polako i u kontinuitetu i potrebno mu je vrijeme i mudrost mnogih generacija, stotine godina i stalne mijene, prilagodbe, poboljšanja. Ta očigledna istina opterećuje ogromnom odgovornošću gradograditelje i zahtijeva sve njihovo znanje i umijeće. Životi jedne generacije „ugrađuju“ se u tkivo grada slijedeći sve prošle generacije, ispravljaju njihove pogreške, prilagođavaju grad novim potrebama stanovnika. A one su sve veće.

Paradoks počinje činjenicom da jedan naraštaj gradograditelja traje trideset-četrdeset godina što je manje od pola života bilo koje, i najjednostavnije građevine. Ovaj paradoks je još veći jer političari, vodstvo koje donosi ključne odluke „traju“ još kraće (3-4 godine). Nesvjesni svoje odgovornosti za kontinuitet povijesti grada, neuki da bi pamteći povijesna iskustva i učeći se od njih gradili grad, neinventivni i bez vizije budućih potreba i razvojnih nužnosti oni bauljaju u PRAGMATIČNOJ POLITICI. A to, ta „pragmatika ili real-politika“ prevedeno na jezik običnih građana, znači zadovoljavanje trenutnih interesa njihovih interesnih grupacija, javnih i tajnih saveza s građevinskom mafijom i uspostavljanje paralelnog sustava kroz „graditeljske lance sreće“ (vidi: *URBANA VILA...*). Naravno da takvi, korupcijski odnosi prave samo štetu.

Korupcija nije toliko pogubna na prvi pogled i u sadašnjosti. Crni novci se „peru“ i vraćaju u novčarske tokove pa će vam ekonomisti to protumačiti kao „alokaciju resursa“!!!. Mafijaši postaju sve moćniji ali ionako je teško razdvojiti njihovu sraslost s političarima. „Srasle im kosti i samo se uloge te stoglave aždaje-hidre mijenjaju“, rekao bi moj mudri prijatelj.

Korupcija je pogubna na duge staze, u gradogradnji naročito. Ona u svom temelju ima namjeru i realizira tu namjeru **pogrešne odluke**. Korumpirani moćnik (ovdje se misli na sve one koji ovlašteni od nas donose u naše ime odluke) „pogoduje“ nekom ili nečijem parcijalnom interesu, nezakonitosti, lopovluku, svejedno.

Javni interes, koji je u gradovima daleko iznad bilo čijeg privatnog interesa, jer je grad „proširena kuća“ svih građana ili „zajednički dnevni boravak“ svejedno, grad dakle u korumpiranom okruženju biva pogrešno građen. Stihijno i parcijalno. Kuća po kuća. Parcela po parcela. Ulica po ulica bez ikakve svijesti o cjelini. Tim pogrešnim odlukama, a da nisu pogrešno, korupcije ne bi ni bilo ili obrnuto, da nema korupcije pogrešne odluke se ne bi donosile, upropašćuje se trajno budućnost naših gradova. Naši mali, uskogrudni interesi, naša pohlepa za nezasluženom dobiti i osobnim probitkom po bilo koju cijenu, u gradogradnji račun ispostavljaju budućim generacijama. A te buduće generacije, naša djeca i unuci nisu od nas naručili takve poslove da bismo im imali pravo ispostavljati račune, niti su nas ovlastili da im budući život u gradovima učinimo nemogućim. Kroz cijelu povijest imamo primjera da su iz nekog, nama nepoznatog razlo-

ga, gradovi bili napušteni i njihovi stanovnici su se raselili. Neke je pojela džungla, neke prekrilo pustinjski pijesak. Povjesničari spekuliraju nekim tajanstvenim i nama nedokučivim razlozima. Meni se čini da ti „razlozi“ nisu tajanstveni već su puno prozaičniji i leže upravo u korupciji, majci svih pogrešnih odluka.
(srijeda, 11. veljača 2004.)

Ps.

U Indiji, kad kćer prisprije za udaju i kad je ispraća iz kuće i predaje mladoženji, otac se zahvaljuje bogovima što su mu udijelili sreću da se brine o njoj tih petnaestak-dvadeset godina.

Kojem bogu se zahvaljuju oni kojima smo mi udijelili sreću da se brinu o našim gradovima tri-četiri godine? Zlatno tele je njihov predmet obožavanja i njihovo vrhovno božanstvo. Tajno, naravno.

+natrag na sadržaj

Distribucija sadržaja na Net-u osobnim horizontalnim mrežama:

NOVI „LANAC sv. ANTUNA“

ili nova svenarodna predaja?

Tisuće E-Mail poruka kruže Mrežom donoseći u Atachmentu nešto cool i to se odmah kopira i šalje dalje.

Na Internetu, majci svih mreža, kako mu vole tepati njegovi fanovi, uspostavlja se nova komunikacijska infrastruktura. To je slobodna razmjena, ne samo informacija već i

specifičnih kulturoloških sadržaja. Posve slobodno, gotovo anonimno, Mrežom cirkulira bezbroj E-mail poruka, točnije, pisama s prilogom (famozni Atachment) u kojem je „nešto zgodno“. To je prijatelj mog prijatelja pronašao na nekom Por-

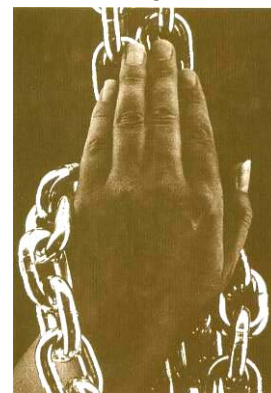
talu ili još češće dobio od nekog prijatelja svog prijatelja. Stvoren je tako, bez velike pompe i posve anarhično, jedan suvremeni subkulturni fenomen, nešto poput *lanca sv. Antuna*: „prepiši ovo pi-smo i pošalji ga

desetorici svojih prijatelja...“. Takva komunikacijska struktura sastavljena od stotina, tisuća osobnih mailing lista – malih prijateljskih krugova, u organizacijskim znano-

stima zove se *horizontalno strukturirana mreža*. Ona u pravilu procjenjuje bonitet pojedinog člana mreže (samim tim i uvjetuje članstvo) prema veličini i utjecajnosti njegove osobne pod-

Ovdje je međutim, riječ o posve novom fenomenu: Distribucija sadržaja teče slobodno, **bezuovjetno** i gotovo anonimno. „Šaljem ti u prilogu ovo, skroz je zgodno, cool...“, naj-

češći je uvod u taj dobiveni ili poslani sadržaj. Često je to i bez ikakvog uvoda, pa je pošiljatelja moguće identificirati tek po e-Mail adresi što je vrlo teško. Najčešće su to duhovite dosjetke, šale, vicevi, multimedijalni štosevi... No, sve je više onih specifičnih sadržaja koji stvaraju određene kulturne krugove. To su već formirana bratstva koja imaju svoj sleng, svoja pravila

i što je najvažnije duhovnu bliskost. Ovo posljednje očituje se u izboru sadržaja, njihovoj duhovitosti, kvaliteti, nivou.

Rad na svojoj osobnoj mreži e-Mail ili chat sugovornika postao je, osobito mladima, posao koji svakodnevno traži znatan angažman i vrijeme. Po iskazanom interesu i intenzitetu tih dijaloga ili grupnih diskusija, nadilazi ih jedino promet

poruka mobitelima (SMS) no one su i veličinom i sadržajem siromašniji, manje i jednostavniji. Ova nova pojava komplicira i još više produbljuje međugeneracijski jaz jer je starija generacija uopće ne razumije, ne prakticira, ne zna o njoj gotovo ništa i posve je ignorira. To generira opći nesporazum i u obitelji, i u školi i u cijelom društvu. Tako se jedna nova, perspektivna i po razvoj civilizacije bitna praksa, gura u geto egzotične subkulture i tumači bolešću djece koja „predugo telefoniraju, surfaju Internetom, četaju...”

A što se zapravo događa?

Nova demokracija slobodne razmjene informacija, slobodnog komuniciranja, tehnološki jednostavnog i gotovo svima dostupnog, u pitanje dovodi same temelje (paradigmu) zapadne civilizacije i trivijalnom čini gotovo cijelu kategoriju *intelektualnog vlasništva*. Taj novovjekovski pojam u sebi sadrži „porez na masovnu informaciju“ kojom autori nekog sadržaja, nematerijalnog i bezdimenzionalnog, naplaćuju interes ostalih članova zajednice. Ekskluzivnost tih informacija, njihova masovno oglašima stvorena popularnost tretira se kao roba i donosi enormne zarade. Ono što se sad događa kao „rat na Mreži“ je zapravo posljedica stava mladih pripadnika te nove subkulture koji smatraju kako su informacije opće dobro i time slobodne od „reketarenja“ i njihove robno-novčane atribucije (karaktera).

One, te sve bolje probrane informacije, slobodno kolaju unutar tih novih horizontalnih mreža gotovo posve anonimne. To je jedna nova svenarodna predaja koja se odmah pretvara u općesvjetsko duhovno dobro i naslijeđe (baštinu). Zato je treba tako i prihvatiti. Pitanje izvornog autorstva nad nekom duhovitom dosjetkom ili bilo kojim interesantnim sadržajem mladi uopće ne postavljaju, čak ni ne razumiju takvo pitanje. Njima je bitno da je nešto cool, da je zgodno i primjereno trenutku. Zato bi i transfer i razmjena tih sadržaja pa i njihovo javno publiciranje trebalo biti organizirano po nabavnoj cijeni. Kako se time ugrožava cijela piramida postojećih centara moći ovaj problem će vjerojatno biti uzrokom budućih ratova, a ako to zvuči pretjerano, ubrzo ćete čuti za **Cyber-terorizam** kao uvod u njih.

U Splitu, 14.12.2003.

+natrag na sadržaj

Samo vi sanjajte. A zamislite da vam se snovi ostvare?

I HAD A DREAM

Da je mene ili bilo koga od vas, do prije samo nekoliko godina netko pitao za slabu točku zapadno-civilizacijskog modela, većina bi odgovorila; prvo, kako je taj sustav neranjiv i bez Ahilove pete i drugo, ako i ima slabosti, loše strane bismo tražili na sociološkoj ravni (otuđenost ljudi, neizdrživi tempo življenja i stalnog nadmetanja, kolektivni stres) i obavezno to opravdali plaćenom cijenom za život u obilju i „američkom snu“. Ono što sigurno nitko ne bi povjerovao da ste mu rekli kako su te slabe točke na Manhattan-u, gdje su izgrađene najviše i najčvršće građevine na svijetu, niti bi tu točku tražio u avio-prometu, najsigurnijem i najbržem prijevozu ljudi i roba. Niti jedan ozbiljan analitičar nije ni rekao ni zapisao kako je takva civilizacija ranjiva u jednoj naoko nevažnoj točki, rušenju jednog od nebrojenih američkih nebodera i avio-terorizmu. Lo-gično. Ako tražite slabu točku nekog sustava onda je malo vjerojatno da ćete je naći u njegovim najjačim dijelovima. Pa i Ahileja je božica držala za petu misleći kako je to najmanje izložen dio tijela i bila je u pravu. Nije ga držala za glavu, ruke ili stomak kako bi na vitalnim mjestima ostao neranjiv. Ali, vrijeme antičkih mudrosti je prošlo a zapadni svijet je i sebi i nama ostalima nametnuo sliku o svom načinu života kao najboljem mogućem, najjačem i neranjivom, a cijela tragedija oko rušenja Twins-a nepovratno je raspršila tu iluziju.

Godinama sam kao građanin svijeta trećeg reda, (a u tu treću ligu me postavila globalna podjela moći), zavidio ljudima sa Zapada na mogućnostima koje im njihov demokratski državni okvir pruža. Ideal kako možeš živjeti u vili s bazenom i ogromnim prozorima bez rešetaka i koja se ne zaključava, a umjesto ograde prema ulici je lijepi travnjak, prirodni nastavak uličnog drvoreda, kako se do ureda možeš voziti ogromnim

otvorenim Cadillac-om „s vjetrom u kosi“, autom koje se umjesto brojnih sigurnosnih mehanizama i alarma samo nonšalantno zalupi i čuješ samo onaj plemeniti prigušeni „kluk“, kako malo prije devet stižeš u svoj prostrani ured na Manhatnu na 105.kat i s visine od 350 metara promatraš panoramu novog Babilona a kad ti to dosadi, sjedneš u svoj (zamislite privatni mlaznjak!) avion i odletiš na bilo koju točku u svijetu. Takav ideal je i danas arhetipska matrica kad neko opisuje „dobar život na Zapadu“. Svi smo mi bili od tog Zapada nesmiljenom propagandom uvjeravani i doskora vjerovali kako je to najbolji od svih mogućih života i kako će svijet jednog dana biti savršen kad svatko bude imao vilu s bazenom i već opisanom dodatnom opremom.

Godinama sam kao arhitekt svijeta treće klase (jebi ga, doma je najbolje!) zavidio zapadnim kolegama koji projektiraju nebodere visoke četristo metara i grade ih na omanjem nogometnom igralištu usred prometne gužve, tik između drugih takvih nebodera. Koja vještina, koja tehnologija građenja! Zavidjeli su im i moje kolege i pitali smo se svi zajedno zašto mi nemamo ni novaca ni želje ni znanja i vještina da takvo što gradimo.

Godinama sam kao vozač treće auto lige, vozeći se 40 km/h u polovnom Spačeku, Fići ili Stojadinu, bespućima Bosne, po ostacima rimskih puteva, zavidio nekome Zapadnom vozaču prve auto lige, koji šiba stotinu milja na sat u svom prostranom Cadillac-u, s vjetrom u kosi, osmerotračnom auto cestom.

Godinama sam kao putnik Jat-a, satima čekajući da neki prastari DC-9 doleti sa servisa iz Frankfurta (pa malo svrati i po putnike u Dubrovnik) i odveze me koju stotinu kilometara do Zagreba, zavidio svom pandanu, Zapadnom putniku business klase koji svakih pola sata ima let iz New Yorka za Chicago, ma što?, od Los Angelesa do Chatanoge ili neke teksaške vukojebine.

Čovječe jesmo im se nazavidjeli!!!

I, sanjao sam, kao vjerojatno i mnogi od vas, kako će to sve jednoga dana biti i naša zbilja i svakodnevica i kako će blagostanje stići i na naš „slijepi kolosijek u vlak bez voznog reda“. I još sam sanjao kako ćemo i mi imati vile s bazenima i privatnim plažama, velike prozore bez rešetaka i travnjak bez ograde, kao prirodni produžetak ulične aleje, i kako ćemo malo prije devet stizati s vjetrom u kosi niz osmerotračni auto put, velikim Cadillac-ima koji se ne zaključavaju, već samo nonšalantno zalupe i čuješ onaj prigušeni, plemeniti „kluk“. I kako uđeš u prostrani lift i pritisneš broj 105 a on te odnese nečujno i brzo do tvog prostranog ateljea na 350 metra visine. Samo da pokupiš skice pa odjuriš do aerodroma, sjedneš u svoj privatni

Jet i odletiš na gradilište na drugi kontinent.

Neki od tih snova, ona njihova lošija, tamna strana, već se i ostvaruje. I mi postajemo „masovni ljudi“ i nekritički (a tko nas pita?) preslikavamo i imitiramo taj Zapadni model „bez alternative“. Sjetite se samo gladi naših elita za „eu-roatlanskim integracijama“ pa „pridruženog članstva u EU“, pa „kandidata za NATO“...

I sad kad su svi ti moji snovi tako blizu ostvarenju, kad se sva moja zavidnost skupila pred vratima naše kuće u Globalnom selu, nekako više nisam siguran da je sve to imalo smisla, jer ti snovi, a to su nedavni događaji i svakodnevica pokazali, nisu više IN a nisu ni onaj ideal blagostanja Zapadnog civilizacijskog kruga.

Nitko tamo više ne želi živjeti u vili s bazenom i ogromnim prozorima. Ako u njoj i živi umjesto travnjaka kao prirodnog nastavka uličnog drvoreda zaogrnuo je svoju slobodu ogradama punim elektronskih

senzora, video kamerama, ljutim psima i ćelavim glavama koje od milja zovu body-gard.

Nitko tamo više ne želi juriti kabrioletom s vjetrom u kosi, već se vozi u blindiranom klonu kamiona-tenka i svaki jutro prije ulaska, podviruje pod auto i traži izdajničko žmirkanje podmetnute paklene mašine.

Nitko tamo više ne želi raditi u prostranom uredu na 105. katu do kojeg vozi brzi nečujni lift.

A pogotovu nitko tamo više ne želi privatni avion jer njime nigdje ne može poletjeti bez pratnje dvaju lovaca-bombardera-presretača.

Svi moji snovi i sva moja zavidnost raspršili su se kao jutarnja izmaglica.

A u međuvremenu dok sam sanjao projekte velikih nebodera, zaboravio sam savjete i vještine kojima su me učili moji stari profesori i majstori i bauštelci i dunđeri i moj djed konačno.

Dok sam ja sanjao prostrane kabriolette i široke auto putove, zaboravio sam kako se popravljaju stari auti «alternativnim dijelovima», zaboravio sam pješaćiti obližnjim šumarkom, voziti bicikl.

Dok sam sanjao vilu s bazenom, zaboravio sam kako je lijepo jutarnje kupanje u obližnjem potoku.

I konačno dok sam sanjao svoj privatni avion zaboravio sam letjeti.

No, valjda nije ni nama sanjalicama najteže. A zamislite da su mi se snovi ostvarili?

četvrtak, 12. veljače 2004.

[+natrag na sadržaj](#)

GDJE SPAVAJU DUŠE GRADOVA?

Gradovi, ili barem neki od njih, kao i ljudi, imaju ono nešto neopisivo, uzvišeno, onu sveprisutnu rezultantu koja ih čini posebnim, jedinstvenim, onim što jesu. To jednostavno zovemo dušom grada. A duša je uvijek dobra jer loše duše jednostavno nema. Loši su ljudi bezdušni. I gradovi mogu biti bez duše. Prisustvo duše je prisutnost dobroga. Imati dušu znači imati u sebi dobrotu, sve ono pozitivno što teško možemo ukratko opisati, jer ta riječ nadomješta gotovo sve pozitivne osobine koje uopće možemo pripisati ljudima, ali i mjestima gdje žive, gradovima, selima...

Duša je nematerijalna, vrlo nježna i jako, jako intimna. Ona se ne pokazuje svakom. Ona se skriva i od prijatelja, jer pokazati dušu, znači ogoliti se, istinski se otvoriti, biti ranjiv. To je rezervirano za rijetke i izuzetne ljude u našem životu, ljubavi, intimne prijatelje, obitelji. Slično je i s gradovima. Upoznati dušu grada, pratiti je u njenom razvoju i na njenom putu, biti suvremenikom njenog odrastanja i polaganog otkrivanja tajni koje skriva, to je vrhunac građanskog u nama. Kad ti grad otvori dušu, a on to ne čini svakom, tek se onda možeš osjećati njegovim stanovnikom i istinski ga doživjeti, zavoljeti. Neko proživi život ne upoznavši ni svoj rodni grad. Nekima i cijele generacije koje su živjele u gradu nisu pomogle, jer duša grada je nježna i plaha, ispletena filigranski fino, od tankih niti duha. Ona obitava samo u dobroti i s dobrotom, vedra u vedrini i tužna u tuzi. Cijeli sam život proživio istinski u nekoliko gradova. Mudri ljudi koje sam imao sreću upoznati u tim gradovima, cijeli su svoj život posvetili upravo toj zadaći: upoznati i opisati, prepričavati, proučavati dušu grada. Od njih više, a iz osobnog iskustva manje i ja sam upoznao, dodirnuo u rijetkim trenucima, duše gradova: Banjaluke, Sarajeva, Mostara, Splita... živeći u njima neko vrijeme. „Puno, za

samo pedeset godina“, rekao bi pokojni Zuko, „ma, đe ti stade toliko?“

Duša grada, šarm, tuga i sreća, život u cijelosti, za svakog je drugačija, jer i duša se pokazuje u stotinu lica, svakom prema zaslugi i naizgled je mala plaća za golem trud koji moraš uložiti. Ali je zato radost nagrada, uspomene koje nemaju cijenu, iskustva koja te uvijek iznova oplemenjuju i daju ti smisao životu. Ako si živio dovoljno dugo i dovoljno polako u nekom gradu, njegova ti se duša otkrila. Polako kao što njegov unu-tarnji ritam otkucava, jer duša grada ne voli trku, ne voli brzinu i površne senzacije, ne zaljubljuje se na prvi pogled i nikad nije vjerna do groba. Za nju se uvijek moraš trudom i marljivim promatranjem boriti, gledati je trostrukim očima i samo ponekad uhvatiti neku njenu nit ili njen trag. U pobrojanim gradovima i ja sam živio onako kako su nalagale životne okolnosti; negdje teško i izgubljen u žurbi, negdje djetinje naivno, negdje pun snage i vjere u sebe a negdje pun sumnji; sve se desi živom čovjeku. Ipak, sad kad imam malo više vremena i kad više sjedim i razmišljam nego što samo sjedim, uvijek sam i ne znajući tragao za dušama tih gradova moga života. Kako to sad znam? Jednostavno. Kad sam počeo ovu priču sve su se slike i iskustvo jednostavno složili i prolili na papir. Kao boja i potez, platno i ruka, kad u rijetkim trenucima postanu jedno i kad slika jednostavno nastane.

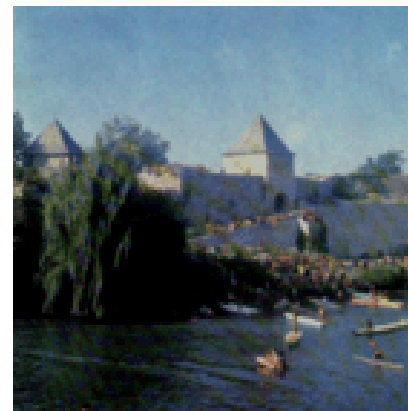
Gdje boravi duša grada? Gdje spava? Od čega živi? Još tisuću pitanja navire u ovom trenutku.

I tisuću uspomena:

Duše gradova vole vodu, živu vodu oko koje su i nastajali gradovi. Tu negdje na obali rijeke, duše gradova zanoće i zorom se okupaju u hladnoj vodi koju mjesečina izbistri. To su ona mjesta gdje uvijek ima malo vjetra, onog kojem narod tepa: vjetrić, lahor, bava... i koji pirka ili pušika. Tu se duša odmori i provjetri ne brinući se za sutra, jer sutrašnji dan i nije

ništa drugo doli današnji, kad se ujutro probudimo („sutrašnjem je danu dosta je i njegove muke“). To su također ona mjesta na kojima nesvjesno i ljudi i životinje borave u prirodi; sunčana i hladovita, tiha i bučna, lijepa i ružna, riječju, ona životna mjesta na kojima dobar promatrač može u malom doživjeti sve-mir, svu prirodnu harmoniju i proturječnost. To može biti na primjer, voćnjak beharom obijeljen.

U **Banjaluci**, gdje sam proveo djetinjstvo i mladost ('53.-'71.), duša grada je stanovala u starom Kastelu.

Spavala je na bedemu koji oplakuje Vrbasa na Hali-lovcu¹. «...vjetrić piri, du-nja miri, noć je kao dan, aj mlado momče, kraj Vrbasa, aman prevario san...» Ujutro rano, oku-pala bi se u čistoj i hla-dnoj rijeci i požurila do tržnice uz Crkvenu, malo među pospane seljake². Prošetala bi zatim Gos-podskom ulicom od Kas-telovog ćoška do Banov-

ine, „kod Muje“ stala u red i pojela vruće čevape s nogu. Oko podne bi oprala umorne noge na Pilani, ispod visećeg mosta kod „Vitaminke“, tamo gdje se s druge strane Vrbanja ulijeva u Vrabas a pjena iz „Celuloze“ još nije prekrila cijeli tok rijeke. Zatim bi se vratila alejom preko Borika, obišla pozorišnu kafanu i kod Zamole popila rakiju „na dug“ a onda se spustila u baštu Hotel-Bosne i natenane popila popodnevnju kafu. Kad se počne hvatati suton i duša Banje Luke izašla bi na korzo, naslonila se uz svoju lipu i promatrala cure i momke kako nogu uz nogu po četvoro-petoro, šeću. Oko pola deset korzo se prorijedi a ona bi preko parka odlutala do „aleje uzdisaja“ obišla zaljubljene koji nikog nisu primjećivali, prošunjala se krošnjama lipa i divljih kestena zajedno s noćnim vjetrićem i sretna se vratila na počinak u stari Kastel. Subotom bi

¹ Dotle je i bio grad, a ono dalje se zvalo a i danas se zove «preko Vrbasa»

² Povrće i voće, perad i mliječne proizvode dovozili su još i tad konjskim zapregama, čuvenom «kolijom» iz Lijevča polja koja se od ponoći do jutra lijeno vukla osvijetljena petrolejskim fenjerima, od Laktaša prema gradu, pa je pola ostalo na stočnoj pijaci a pola, preko Malte i Borika, «tranzitnim» na tržnicu.

pošla do KAB-a³ i na igranci gledala kako prvi rokeri plešu i ofiraju curama, sve do deset uvečer. Nedjeljom, s proljeća a za Prvi maj obavezno, duša Banjaluke preselila bi se na obale Vrbasa do Gornjeg šehera ili u Trapiste i u malenim lukama⁴ okupila prijatelje na teferič. Sjedilo se, peklo meso na roštilju ili okretalo prase ili janje, već prema prigodi i vjeri, lovila se riba a za ljetnjih vrućina se kupalo preplivavajući brzu rijeku. U suton bi tiho, tijano, sevdalinka slobodno lebdjela nad vodom i krijestama valova na vrbaskim brzacima. S tom lijepom elegičnom pjesmom na usnama i duša bi se vratila gradskim autobusom na kat („englezom“) do Boića hana. Odatle bi kroz park otišla do pruge i lokalnim se vlakom vratila u centar, u „Lovca“ popila još po jednu i odlepr-šala preko aleje heroja opet do Kastela.

Sarajevu, gdje sam studirao ('71.-'76.), duša je spavala po avlijama na Bembaši, iznad Baš-čaršije ili u šljivicima, na onom malom neznatnom pro-

puhu kojeg je vjetrić dopirivao od Kozije ćuprije⁵ starom više-gradskom džadom. Ujutro bi se probudila, umila se i oprala noge na Miljacki i s prvim

dućandžijama na nekom ćepenku popila kafu „krmeljušu“, spustila se tramvajem do Marin-dvora, povirila u Zemaljski muzej i kroz park se popela na Koševo. Za lijepa vremena prošetala bi livadama po Pionirskoj dolini, preskočila do Sedam šuma i niz bjelavske sokake spustila se na Miljacku do Tekije na

³ KAB= Klub akademičara Banjaluke, bila je poznata bašta u kojoj su potkraj šezdesetih svirali prvi rokeri kompilirajući skinutu muziku s Radio-Luksemburga.

⁴ Banjaluci otud dolazi i ime; Banja zbog termalnih izvora a Luka kao zaravan uz rijeku.

⁵ To je kameni most iz turskih vremena, nekoliko kilometara od Baš-čaršije, uzvodno uz Miljacku.

Skenderiji. Pojela bi frtalj bureka, „od oka da se kantar ne masti“ u Taslidžića i Titovom se vratila do Begove džamije. Popodne bi lunjala čaršijom među kujundžijama, bakračima, aščijama i kundurdžijama, jela baklave i tufahije na Slatkom čošetu i uvečer prošetala alejom prema Grbavici. Tamo je tiho šetala između isprepletenih prstiju koji su se zaklinjali na vječnu ljubav, i zaneseno odšetala ponekad sve do Ilidže i alejom platana sve do Vrela Bosne. A onda zadnjom trojkom nazad u Sarajevo. Preko puta „Parkuše“ na Titovoj bila je kafana „Zora“. Tamo bi sarajevska duša otišla uvečer i pila s pjesnicima, gradskim boemima i starim pjančinama. Metiljala bi pijano zaplićući jezikom, neke važne, prevažne istine kojih se u mamurno jutro nitko više nije sjećao, a poslije fajronta oteturala bi ponovno preko zatvorene Čaršije na bembaške strane i do zore bi je onaj povjetarac razbistrio i otpuhn timer s nje miris ustajalog kafanskog dima i jeftine „meke“ rakije.

Nedjeljom je duša Sarajeva bivala naizmjenično na Koševu i Grbavici. Ta podijeljenost na Želju i Sarajevo nije nikad bila ni slična neprijateljskoj netrpeljivosti u Beogradu između Zvezde i Partizana ili rivalitetu Hajduka i Dinama, naprimjer. Uvijek je to bilo nadmetanje nepomirljivih rivala ali nekako u slavu nogometa. I tu je sarajevska duša bila posebna.

Mostaru ('76-'80) je duša spavala pod Starim mostom i to na priječkoj strani u avlijama ispod Taphane, gdje se Radobolja bezbrojnim kanalima i kaskadama s Neretvom vjenčava. Ujutro bi prva, još za rose, preko Mosta prešla na Kujundžiluk i čekala ispod košćeke svoju jutarnju kafu budnicu. Prošla bi starom kaldromom do Tepe, kupila nisku bamji i korakom, nogu za nogom, do „banje“ i hotela Neretve. Odatle bi Titovim mostom prešla do Šantićeve, obišla Čelovinu i opet se Carinskim mostom prebacila na lijevu stranu, praveći polovicu osmice. Vratila bi se oko podne do Titovog mosta, prešla do Cernice i opet do Priječke čaršije.

Tamo bi u hladu, uz Krivu ćupriju pila popodnevnu kafu i gledala s donje strane kako momci za pare skaču u Neretvu s Mosta ili s kule. Napila bi se Radobolje, i na prvi znak noći zakapila bi se ispod Tablačice na obalu Neretve i otud gledala kako dućandžije na Kujundžiluku zatvaraju radnje i zaklapaju ćepenke. Gledala bi kako se

pale i svijetle prvi prozori u Brankovcu dok u daljini vrhove Veleža guta pomrčina. Nedjeljom, od ranog proljeća a u Mostaru sve probehara odmah i naglo, čim prođu „bablje huke“ (u Splitu ih zovu „marćane bure“). Tad duša pođe u Gradac na more ili se počne kupati s prvim plivačima u ledenoj Neretvi, a kako teško podnosi vrućine i bjeline mostarske, često odluta uzvodno, hladovitim klancima do Jablanice, na pečenu janjetinu.

Splitu duša ('80.-'90).u Getu⁶ spava, na Cararinoj poljani ili u Vestibulu, kako kad. Zorom izađe do „Gusara“ i na Matejuški čeka ribarske brodove i ribare umorne od noćnog lova s kašetama punim ribe, prati uz Marmontovu do peškarije. Prođe preko Pjace, ispod ure i kroz Srebrna vrata dođe do Pazara. Tamo malo trguje i u luci dočekuje jutarnje trajekte i otočane. Zatim uz Katalinića brig prođe do Bačvica i Firula, pokraj prvih tenisača, popne se i obiđe bolesnike i za nevolju pređe preko Gripa a radije niz Omišku opet do pazara i „stare Slobodne“. Na Rivi sjedne na štekat i pije kavu s mlikom, gleda more i svit koji je izaša učinit đir. Kad odzvoni podne duša Splita krene lagano, nogu

⁶ Get je lokalni naziv za prostore unutar Dioklecijanove palače.

za nogom preko Rive i Matejuške, obalom do Zvončaca i tim se tempom vrati. To se zove veliki đir. Skoro će jedna ura (bot) i ona od „peškarije“ preko Prokurativa krene u Varoš. Tamo, u dvoru, s nekim starim ribarom obidva brujetić, popije žmul vina, malo pižolotaje⁷ i

opet čini đir. Krene lagano do prve vidilice na Marjan i tamo s terace, pijući kapučino gleda cili grad k'o na dlanu. Poslije opet uz more obiđe oko Marjana, preko Instituta i prve vode, dođe u Spinut i u Vidovića park. Umorna sjedi na klupi, gleda vjeverice kako skaču po granama ili se igra s djecom. Kad se upale ulučni ferali, duša Splita krene u noćarenje, u neki od diskotekova uz more, gdje mladost sluša muziku i pleše do pred zoru. Kad se vrati na počinak, jedva okom trepne u Vestibulu a već čuje prve galebove i mora požurit ribare dočekat.

Gdje su ovih dana duše gradova moga života?

U Banjaluci, bezdušnoj i rastrganoj između straha i srama, sirotinjske tišine u sobi moje majke, iza prozora njenog malog stana, razdrobljeni je prostor ni grada ni sela. U takvom nečem neimenovanom, kreću se sjene ljudi i sami razdrobljeni kao kamen FERHADIJE. Duša još dugo neće pohoditi obale Vrbasa. Samo tamo daleko negdje u izbjegličkim stanovima Europe zapjeva petkom pijano i nostalgично: ... vjetrić piri, dunja miri, noć je kao dan...

⁷ Pižolot je splitski izraz za odmor nakon ručka (obida).

Sarajevu, onom građanskom i čaršijskom, ranjenom i pokopanom na novim nepreglednim bijelim grobljima, duša je razbucana i razbacana po cijelom svijetu, od "šarafa" na sjeveru do Novog Zelanda na jugu. Polako se skuplja i oprezno vraća, mada se veliki dio te bivše duše prije može sresti u nekom švedskom Braun Caffeu nego na Bembaši.

Mostar, raspolučen, živi praveći se da ima dvije duše: našu i njihovu. Kao da postoje dvodušna bića, kao da je takvo nešto uopće moguće. Nikada više, a pod tim razumijevam kratkoću života nas još živih suvremenika, nikada se njegova duša neće stopiti, pokrpati i opet biti jedna, mnogoznačno jedna. A Novi-stari most još će dugo, generacijama, spajati samo dvije bezdušne praznine.

Splitu duša danas spava u Zagrebu i po Evropi. Ovdje je ostalo samo još sjećanje na djecu. Sva vitalnost, polet, snaga i kreacija, sva radost i mladost otišla je gore. I sva će nova otići. Samo ljeti i o praznicima, dođe, popije kavu s mlikom na Rivi i nerrvozno odjuri ne sjeverozapad. Teško je ovdje na jugu s dušom na sjeveru. (utorak, 23. ožujak 2004)

+natrag na sadržaj

MOSTAR VIŠE NE MOGU SLIKATI

(pismo prijatelju)

Braco,

Pitaš me kad ću naslikati Mostar i to ni manje ni više već kao metropolu. Pa ja ne volim metropole, ako nisi pročitao, pročitaj predgovor mojoj izložbi, koja se uostalom i zove «IDEALAN GRAD???» (sa tri upitnika).

Gradove moga života, Banjaluku, Sarajevo, Mostar i Split a u svakom od njih živio sam dovoljno da ga upoznam, želim zapamtiti samo kao moje uspomene, onakve kakve čovjek, kad je odsutan iz njih, sanja i u snu prepravlja. To su sličice dragih ljudi i za moj život važnih događaja. O tim ću sličicama pisati. Neke sam već spremio, neke su i na mojoj web-stranici a jednu takvu sličicu pišem ti sada. Kada bih slikao Mostar, ne bi ti se te slike svidjele jer su vizualni doživljaji oni najsvježiji a slike uvijek one najnovije. One jednostavno preklope one stare. Pamćenje me služi, što sam stariji, više opisno a i ljepše je i nekako toplije. A i onaj koji čita mora se potruditi iz riječi razabrati poruke. Slike se danas pregledaju u hodu, kao kad listaš neinteresantan časopis.

Također su mi smetnja i zakoni Euklidove geometrije kojih se na žalost moram držati slikajući, a i tehnologije kojima možemo praviti slike, nisu pogodne za sjećanja. Eklekticism kao ponavljanje i Historicizam kao sjećanje ne spavaju u mome srcu a naročito iza mojih očiju.

Sjećam se u Mostaru one bjeline od koje te oči bole i koju je Meha Sefić znao, valjda jedini, naslikati (o tom svjetlu je, uostalom Andrić napisao najbolji tekst o Mostaru koji je do mene došao). Sjećam se Kujundžiluka i kundurdžije Keme, sjedenja na zidu kamene ograde nad Neretvom i pomiješanog mirisa kafe (tanke i mlake kafe iz komšijske kafane) i mirisa Neretve; naročito kad bi južni vjetar vratio onaj njen oštri uzvodni miris i dosolio ga malo mirisom iz Delte, kako

je to bilo često s proljeća. Možda je priroda ljudima dala previše čula. Kad bi samo mirisati mogli ja sam siguran da bi mogli u glavi?, u srcu?, u duši? stvarati točne i stvarne slike od mirisa. E, kad bi, kažem, uz Neretvu jugo na tren vratilo onaj miris koji je ona nosila odozgo iz konjičkih i jablaničkih klanaca a tišina i „govor bez riječi“ došla ne red između rečenog Keme i mene, pogledao sam na Stari most. Tiho i nijemo kako se svaki smrtnik mora osjećati pred čudom ljudskog umijeća, elegancije i ljepote, one vrste ljepote koja te paralizira. I par galebova koji je odozdo s juga doletio i slanih krila sletio na ogradu Mosta da otpočine. Znaš li kako galebovi nisu nikad išli uzvodnije od Starog Mosta?

Tek ću tu skoro, u najfrišijoj povijesti, spoznati kako je Most bio neoprezan i fatalan dodir Istoka i Zapada, preveliko povjerenje koje su Turci nametnuli tim dvjema nesretnim obalama, e-da bi tuda turska džada prošla i njihov put bio jednostavniji. Andrić kaže u Travničkoj kronici, a iz usta glavara nekog kršćanskog okolotravničkog sela, kad podučava francuskog konzula (ovaj ga nagovara da pomognu i zaspu neki glib od malog potoka u koji redovno zaglave francuski kuriri dolazeći iz Dalmacije a glavar nikako da pristane pa mu kaže i razlog: «E, moj gospodine, nama putem ništa dobroga došlo nije!!!» Tako su eto i potomci onih neimara i bosanske i hercegovačke i dalmatinske sirotinje, koja je Most napraviti morala i napravila po Sultanovu nalogu, tako su velim i oni pomislili u najnovijoj prošlosti i srušili ga. I oni su, nesretni, mislili kako im nikakva dobra nema na drugoj obali i kako Mostaru a i cijelom narodu oko njega, vjekovnoj sirotinji koja je bila uvijek nečija prćija i kusur, treba srce slomiti i trajno raniti dušu, jer se samo jedni mogu spasiti; jadna je ona sreća koja se nesrećom komšijskom hrani. S novim mostom, (rekoh li već kako ja eklekticism ne ljubim?) taj grad u kojem sam ja pio kafu s Kemom kundurdžijom

u proljeće 1978. godine, nije više ovaj ovdašnji i ne može se zvati Mostar već nešto kao Novi Mostar kao što bijaše neki Novi Travnik, Novi Beograd...

A o onom Mostaru u kojem, kažem, ja s Kemom kundurđijom pijem mlaku i tanku kafu i miris mora mi se miješa s mirisom jablaničkih klanaca i oštrim mirisom dima iz tanko u čat zamotane škije, „flora hercegovačkog“, i mirisom kafe iz fildžana koju polako srčemo i nas dva u „šutnju ulazimo“, o takvom Mostaru ne može se napraviti slika. Ni priča. Ni ništa. Samo tako, da se ne zaboravi.

Iskreno,
Šomi

(22. prosinac 2003.)

[+natrag na sadržaj](#)

Nove složenice ili obogaćeni stari pojmovi kojima nam pune glavu naše elite i koje najčešće čujete kao poruke u medijima. Što oni zapravo znače?

PRAVNA DRŽAVA

*Izgleda kako je najjednostavnija formula za „vizionarstvo“, (a kakva je to elita koja nema „viziju“ molit ću vas?) vrlo jednostavna: uzmeš neki interesantan i uvijek aktualan pojam, u ovom slučaju **država**, optereetiš ga pozitivnim atributom viška „neovisna, samostalna, suverena...“ i to plasiraš neko vrijeme. Kad uđe u uho masama, ti potražiš neki novi atribut: „pravna“ (super!) i opet ga ugradiš kao višak. Ali, sad dobiješ jedan lijep složenac s vizijom! Ili alibi. Svejedno. Uvijek su mi bili sumnjivi ti „složenci“. Pa sjećate se: „diktature proletarijata“, „samoupravnog socijalizma“, pa novih: „elitnog turizma“, pa „manjinskih prava“, pa „zdrave hrane“... Pretresimo malo te nove složenice i vidjet ćete kako su to ustvari „lažnjaci s vizijom!“.*

Država u svojoj suštini, strukturi, u svom bitku jeste pravna. Ona propisuje, donosi zakone i provodi te iste zakone, ona i samo ona je garant „svoje pravde“. To pravo izvire iz njenog suvereniteta. Država je dakle, gospodar života i smrti svojih podanika ili ako baš hoćete, svih građana Republike. Država, „u ime nara-

da“ ili „u ime Republike“ sudi i o životu i o smrti i onom između. Na temelju čega? Pa na temelju suvereniteta i zakona koje sama donosi i sama provodi. Dakle, u svim državama od pamtljivjeka na vlasti je

ZAKON, kako to lijepo i jednostavno piše na danskom parlamentu. Iako nisam pravnik, ove elementarne činjenice sam shvatio i doživio kao posve prirodne. To-liko su stare i očigledne da im dokazivanje nije potrebno.

Čemu onda taj „atribut viška“ u govoru naših društvenih elita, koje nam ga stalnim ponavljanjem ulivaju nesmiljeno u uši i pa takvi složenci na kraju dobiju pravo građanstava i uđu i u naš svakodnevni govor? PRAVNA DRŽAVA, kako to moćno zvuči! Ako izuzmete zakone i pravnost kao proces aplikacije tih zakona, od države neće ostati mnogo, gotovo ništa. Malo teritorija, malo državljana i to često dobro zavađenih, pluralnih kako nam tepaju naše elite. Kakva bi to uopće bila država bez pravnosti? Ili okrenimo pitanje, ako ne funkcionira pravnost ima li tu uopće države? Naravno, pod pravnošću i onim što naša gospoda zovu „pravnom državom“ podrazumijeva se funkcioniranje države prema njenim zakonima. Kakva je to država u kojoj „još nije profunkcionirala pravna država“? A, koliko puta ste čuli navode iz prethodne rečenice? Antipod od pravne države bila bi NE-PRAVNA država. No, ona to nije. Naša država nije nepravna, naprosto zato što takva država nije moguća. I u najrigidnijim državnim uređenjima, diktaturama, strahovladama, od faraonskih vremena do danas svaka je država bila pravna. I Rimsko carstvo i Musolinijeva Italija, i Hitlerova Njemačka i Staljinov SSSR, i NDH i SFRJ... sve odreda su bile pravne. Imale su neke od njih, doduše, rasne zakone, gulage, robove i patricije i tako to, ali su po tim zakonima sudile i na njih se pozivale. Sve su države kroz cijelu povijest bile i pravne države:

DRŽAVA+ZAKONI=PRAVDA, valjda bi tako trebala izgledati jednadžba.

E, sad kad u državi „još nije profunkcionirala pravna država“ (a kad će, ne zna se!) a kao što smo vidjeli takva država nije moguća, ostaje nam samo zaključiti: To što nam danomice govore naše političke elite i iz

pozicije i iz opozicije, najobičniji je „švindleraj“ i „lažnjak s atributom viška“, drsko i prepotentno pljuvanje u lice svakom razumu i logici. To je samo alibi za nemoć da se državu uspostavi. Da se proglasi suverenitet i da se preuzmu i odgovornosti koje izviru iz nje, jer suverenitet nije samo narodno pravo, zar ne?

Kako suci mogu „u ime Republike“ suditi, policajci „u ime Zakona“ hapsiti i ministri potpisivati „ukaze o proglašenju Zakona“ ako „još nije profunkcionirala... Tko? (uglas:) Pravna država!“

Kako mogu naša djeca, učenici i studenti učiti, usavršavati znanja i obrazovati se po programima i nastavnim planovima čiju valjanost garantira država u kojoj „još nije profunkcionirala... Tko? (uglas:) Pravna država.“

Kao da je država komponirana od više država, nekakav paštroč. Pravne, političke, policijske, šire, uže, što li?

Ne, dragi prijatelji. To što nam kao prašinu u oči bacaš, ta buncanja o pravnoj državi, koju svakodnevno izgovaraju naše javne elite, naši vlastodršci ili oni koji to namjeravaju sutra postati, to su ti „lažnjaci s vizijom“. To znači nešto posve drugo. To znači da kod nas postoji više država. Ona, njihova (imamo Hrvatsku!?) koja „kao fol“ funkcionira kao pravna, u kojoj se ubojice, lopovi, pretvorbeni čarobnjaci, članovi „lanaca sreće“ i ostali „njihovi“ vuku godinama po sudovima i jedna „pravna država“ u pravilu gubi sporove s njima. Oslobađa ih „u nedostatku dokaza“ i daje im amnestiju kako bi nastavili po starom. To je „njihova država“ koja navodno demonstrira MOĆ PRAVDE I NEMOĆ DRŽAVE!

Postoji, doduše, i druga država. To je ona naša (Lijepa naša) gdje vas i mene sude i ovrhe čine za neplaćenu tv pretplatu, za krivo parkiranje...gdje nas činovnici maltretiraju procedurama za koje nitko živ ne zna zašto su tako komplicirane, a predmeti na sudovima stoje neriješeni godinama. Vaše pravo na rad, na zemljište koje ste naslijedili od oca, za povrat otetog,

nacionaliziranog, popaljenog. E tu, dragi moji, još „ne funkcionira pravna država“ a kad će? (uglas:) Ne zna se! Ova, „naša država“ demonstrira MOĆ DRŽAVE INEMOĆ PRAVDE!

Ovako izvrnuta logika nije ništa drugo doli „pragmatična improvizacija“, onaj famozni „lažnjak s vizijom“. Te dvije paralelne države, dva paralelna svijeta kod nas, danas se cementiraju i pretvaraju Lijepu našu u glib opće apatije. To, kako stvarna država nije moguća ali bit će kad (uglas:) „profunkcionira pravna država“, pa bespomoćno širenje ruku i slijeganje ramenima, vrtanja glavom. Taj „govor tijela“ koji nam govori kako su mali izgledi da ćemo mi to doživjeti, možda najbolje objašnjava primjer jednog našeg splitskog „poglavar“ koji na pitanje gledateljice „Što je s povratom naše zemlje na Mejama?“ pogleda u kameru, proguta knedlu, oko mu zasuzi, nemoćno raširi ruke, zavrti glavom i kaže: „Ja bih sad najradije s vama zajedno plakao, ali ja tu ne mogu ništa“ Zašto? Zato što još nije (uglas:) „profunkcionirala pravna država“!

Gospodo, nemojte nam prodavati priču o vašoj nemoći jer od nje je „mnoga majka proplakala“ ako vam se njen sin na putu našao. Predobro mi znamo za tu vašu „nemoć“ kad su vaši interesi u pitanju. Konačno, zašto bismo mi vjerovali kako ste nemoćni, zašto bismo vas takve nemoćne uopće trpjeli, kad su u vas i „ključ i harači“? Nesposobnost i neiskrenost je vaše ime.

(subota, 21. veljača 2004)

+natrag na

ELITNI TURIZAM

Izgleda kako je najjednostavnija formula za „vizionarstvo“, (a kakva je to elita koja nema „viziju“ molit ću vas?) vrlo jednostavna: uzmeš neki interesantan i uvijek aktualan pojam, u ovom slučaju **turizam**, opteretiš ga negativnim atributom „masovni“ i to plasiraš neko vrijeme. Kad uđe u uho masama, ti potražiš neki novi atribut: „elitni“ (super!) i opet ga ugradiš kao višak. Ali, sad dobiješ jedan lijep „složenac s vizijom“! Uvijek su mi bili sumnjivi ti „složenici“.

Jeste li već čuli, a sigurno jeste puno puta, čuveni dnevno-politički složenac ELITNI TURIZAM? Kao, dosta nam je jeftinih „paradajz-turista“ Čeha, Poljaka, čevap-turista-Bosanaca i „ostalih Balkanaca“, pa „purgera“ i rođaka iz unutrašnjosti, svakog vruga kojeg na najljepše more na svijetu (i šire) donosi «masovni turizam». E, sad nam je toga na vrh glave, idemo mi činit «elitni turizam»! A što je to? To je onaj turizam kad noćenje naplaćuješ 500 E, kad škampe na buzaru naplatiš 100E, pa vino, pa ulje, sve domaće naravno, pa sunco-brane, pa privez jahte, pa...

„To će biti taj dan!“ pjevaju momci iz „Hladnog piva“.

O „elitnom turizmu“ nam govore oni koji su već ogradili more svojim privatnim plažama, isti oni kojima su

naše male marine i mulići pretijesni i nesigurni za njihove jahte. Koje sad jahte? One koje mijenjaju svake sezone, pod stranom zastavom, naravno. Jer, bože moj: „Svatko ima poneku slabost; netko mijenja majice, netko žene, a ja sam slab prema jahtama...“ jadicuje naš tipični „elitni turist, domaći obični“. O prednostima elitnog turizma govore nam oni koji redovno ljetuju u mondenim i već cijelo stoljeće elitnim destinacijama, na Azurnoj obali, Haitiju, Kanarskim otocima... A znamo i zašto oni tamo ljetuju. Pa tamo su novci naših umirovljenika, naših propalih firmi, naših „privatiziranih“ hotela koji su bili, zamislite, za „masovni turizam“. Zato su i propali! Odu ljudi, barem za vrijeme odmora da provjere stanje naših novaca na njihovim tajnim računima. Odu oni i zimi u razne filahe, kortine, švicarske ili barem na Roglu. Tamo su također naši novci od otkupa naših stanova, od preprodaje naše sirotinje. Kao odgovorni ljudi, odu oni tako, od svog zasluženog odmora otkidajući, provjeriti stanje, i potpisati još koji ortački ugovor. I uz put malo skijaju i puno troše; ima se, bogu hvala! Kad se vrate, preplanuli od alpskog sunca govore nam gledajući nas u oči s TV ekrana, u našoj dnevnoj sobi, nama, blijedima i zamo-tanim u dekice. Govore nam kako je: „Elitni turizam naš put, bez alternative, naša sudbina, ali za to treba imati viziju...“ Oni nagovaraju našeg sirotog otočani-na, priobalnu sirotinju, potomke pomoraca, ribara, taj svijet koji je samo od teškog rada, gusarenja i krivolova, stoljećima jedva uspijevao preživjeti, nagovaraju ga da digne kredite u njihovim bankama i tim novcem zgrade i zabetoniraju i ono malo preostale obale. A ako ne krene, ako ne dođu ti „elitni turisti“ a sigurno i neće jer ih jednostavno nema dovoljno u svijetu, a naša elita i tako već ima dvorce i bajoslovne vile, e onda će oni, temeljem hipoteka, preuzeti naše nove apartmane i biti još elitniji i bogatiji. U marinama, koje će premrežiti preostalu obalu, u onim marinama za „pri-

vez mega-jahti“ (opet složenac s atributom viška!), neće više biti mjesta za stare pašare, pilotine, barke.

Takav elitni turizam kakav nam opisuju naši „javni ljudi s vizijom“, bilo političari, biznismeni-tajkuni i skorojevići svake vrste, takav elitni turizam je već negdje drugdje i zanemarivo je mali, jer su i svjetske elite male, zar ne?

A onaj mali, dopunski turizam, kao prateći ljetni džeparac normalnih obitelji koji žive „u luci kraj obale“, to je nešto „fuj-kaka“, nešto nedostojno i besperspektivno. Takav turizam izmiče kontroli tijeka novca svakoj vlasti, koja bi oporezivanjem te sirotinje kupovala socijalni mir kod ostatka sirotinje a nje ima dovoljno i previše, takav naš domaći turizam izmiče kontroli kamatara i velikih reketara i sigurno ugrožava njih, našu domaću elitu. Pa ne može to tako! A od čega će oni iduće sezone kupiti novu jahtu, a ovosezonska se već zaprljala i model nije više „ln“!

Ovakav naš turizam, simpatičan je samo stranim i domaćim normalnim ljudima, koji iz svojeg instant-života žele proboraviti koji dan odmora u toplini normalnih domaćih obitelji, pobjeći od neizdrživog cjelogodišnjeg tempa mega-polisa (i opet jedan složenac s atributom viška!) koji im pojeddoše ono najdragocije: vrijeme. Takvi, frustrirani i pod stalnim stresom, „zapadni ljudi“, došli bi u mir ribarskog sela, spavali skromno i jeli skromno, kupali se i opušitali u jednostavnom, domaćem društvu. Oni, jednako kao i domaćini ne žive u obilju i sigurno ne pripadaju tamošnjoj eliti. To su obični, „masovni ljudi“: štede i žive kako mogu, rade i uvećavaju bogatstvo svojoj eliti, koja pak, njih nagovara i uvjerava kako moraju raditi sve više i sve bolje, okrupnjavajući i obogaćujući njihove kompanije, jer, bože moj: „U dobroj kompaniji, dobro je svi-ma!“ Njihova istina je, doduše malo drugačija; ti mali zapadni ljudi iz gradova, koji rade sve više i ne bi trebali dolaziti na more, jer dok oni dokono odmaraju uz domaću bevandu i malo mira, dotle kompanije i banke

ne zarađuju i ne uvećavaju profite. Tako misli i naša elita pa nam tako i prodaje priču o „elitnom turizmu“.

Upamtite: najškrtrija, najteža, najrazmaženija, je bogata turistička klijentela, i to su najgori gosti: em više ništa ne žele, em da nisu škrti ne bi imala tako puno, em ničim nisu zadovoljni! Od nje je samo gora elita novo-komponiranih naših bogataša: njima su još oči gladne svega. A to što imaju, to se malo otelo, malo „privatiziralo“, malo utajilo. I sad nije red da se to potroši. Nikad se ne zna...Ali nećemo sad o njima.

subota, 10. siječanj 2004.

*p.s. „To će biti taj dan... lezi pod palmu i uživaj!“
nastavljaju pjevati momci iz „Hladnog piva“.*

+natrag na sadržaj

DIVLJI KAPITALIZAM

*Izgleda kako je najjednostavnija formula za „vizionarstvo“, (a kakva je to elita koja nema «viziju» molit ću vas?) vrlo jednostavna: uzmeš neki interesantan i uvijek aktualan pojam, u ovom slučaju **kapitalizam**, opteretiš ga pozitivnim atributom „razvijeni“ i to plasiraš neko vrijeme. Kad uđe u uho masama, ti potražiš neki novi atribut: „divlji“ (super!) i opet ga ugradiš kao višak. Ali, sad dobiješ jedan lijep „složenac s vizijom“! Uvijek su mi bili sumnjivi ti „složenci“. Pretresimo malo te nove složence i vidjet ćete kako su to ustvari „lažnjaci s vizijom!!!“.*

Ovo je još jedan „složenac s atributom viška“. Kako ga ne bismo odmah proglasili „lažnjakom“ samo zato što ima taj „atribut viška“ prema kojem sam gotovo apriori sumnjičav, pogledajmo što on našim javnim elitama znači. Kad ga upotrebljavaju? U kojem kontekstu i s kojom porukom?

Pred-kontekst je već izlizani klišej o bivšoj Državi i njenom totalitarno-diktatorskom uređenju, zatim dolazi demokracija i krenuli smo iz početka, naravno ne u kapitalizam, već u „društvo slobodne inicijative ili sličan miš-maš“. E, kako je početak kapitalizma tamo prije dvjesto-tristo godina kolokvijalno nazvan „divlji“ to i naši javni ljudi, te naše bijedne i imitativne elite, smatraju posve prirodnim da i mi prođemo tu „prvu, divlju“ fazu. Naravno, oni pri tom zaboravljaju kako je u onoj „pred-bivšoj“ državi (staroj Kraljevini Jugoslaviji također na sceni bio kapitalizam onda još divljiji i čudovišniji). Dakle, logično bi bilo zaključiti kako su, nekad davno, u isto vrijeme kao i ostali narodi zapadne civilizacije, i narodi na našim geografskim širinama, prošli kroz „fazu divljeg kapitalizma“. E, dragi moji, to je presmion zaključak.

Kontekst u kojem upotrebljavaju „atribut viška“ je trenutak istine i kad žele zamagliti svoju nekompeten-

tnost, svoju neinventivnost i svekoliku nesposobnost, a iz oportunizma ne dovesti u pitanje osnovni pojam (ne diraj u svete krave!)

Učenici ubrzanih tečajeva SKPB, skraćenih Marxovih kapitala, loši đaci večernjih tečajeva, od još lošijih „drugova predavača“ naučili su samo jedno: najlakše ti je krenuti iz početka, sve prebrisati gumicom ili mokrom spužvom, i početi povijest od nule. Kao u staro doba: „Prvo su ljudi godine brojali unatrag (to se zove stara era) a kad su došli do nule, jer uvijek ćete brojeći

Steve Nestus / AP

unatrag do nje doći, e tad se počelo brojati normalno (to je nova era)! Jel' jasno, drugovi?

A oni su i danas, s časnim izuzecima, ta naša nova-

stara javna elita, i politička i poduzetnička i birokratska. I ne časeći ni trena, za pljačku, lopovluk, nepotizam, klijentilizam i korupciju, marčapiju svake vrste, zločine i kriminal u koji je duboko uronjena, gotovo neodvojiva a sigurno s njim u simbiozi, ta naša novostara elita, neodgovorna i bez stida i ikakvog morala, jednostavno će okriviti „divlji kapitalizam“. Kao i mi moramo proći u evoluciji iz „totalitarnog mraka“ prema „suncu kapitalističkog blagostanja“ taj trnoviti put „divljeg kapitalizma“. Kako jednostavno i kako genijalno?

Kapitalizam, kojim tako i ne imenuju današnje društveno uređenje, ali se to podrazumijeva, dobar je sam po sebi ali kako i mi ostali znamo što je dobro a što loše (neki se još pamtimo te kategorije iz roditeljskog

doma ili savjete starih učiteljica) naši „elitni ljudi s vizijom“ morali su na brzinu smisliti novi pojam koji će dati pokriće njihovoj „viziji“ po kojoj nas vode u blagostanje. A najlakše je, dodati atribut viška, i dobiti zgođan „složenac“ zar ne?

Volio bih od nekog od tih naših javnih ljudi čuti kakav je to „pitomi kapitalizam“ u koji ćemo doći, jednog dana, jel' hm... kad „divlji“ pripitomimo! I kakav bi to bio kapitalizam bez divlje, slobodne inicijative i slobodnog tržišta, nemilosrdne konkurencije? Nikakav. Toliko pitom da ga ne možete ni nazvati kapitalizmom. Ništa, jedna, takoreći pičkica od kapitalizma, kapitalizmić!!! Možda će ga, u nedostatku ikakve duhovitosti te naše javne elite nazvati „kapitalizam s ljudskim licem“. Poznato? Sjećate se?

(srijeda, 11. veljača 2004)

p.s.

Japanska narodna mudrost kaže (nešto kao): kad hodaš po tuđim stopama, nikad nećeš stići onoga koji je tu prije pola sata prošao. O tome uostalom svjedoči i matematski poučak o Herkulu i pužu.

+natrag na sadržaj

ZDRAVA HRANA

Proizvodnja **zdrave hrane**, jedan je u nizu novokomponiranih «složenaca». Bombardiraju nas s radija, televizije, pune su ga novine. Gledaju nas s jumbo plakata (zašto jumbo a ne mega-plakat??). To je samo jedna u nizu poruka koje autoritativno izgovara predsjednik vlade, resorni ministar ili provincijalni „član poglavarstva“. U domoljubnom transu tako karakterističnom za sve one koji nam u stvari nemaju što reći a ne mogu i ne žele šutjeti jer: „mediji su to, prijatelju, popularnost, moć je to!...“, svi oni kao automatski tekst izgovaraju unaprijed pripremljene rečenice „mudrih misli i šire...“. U paketu o komparativnim prednostima Lijepe naše, ta „proizvodnja zdrave hrane“ postala je općim mjestom. Naravno da će državne lidere, našu političku i javnu elitu odmah početi oponašati i svakodnevni, masovni ljudi pa ćete iste slogane slušati i od čelnika lokalne udruge ratnih veterana i od člana nadzornog odbora poljoprivredne zadruge. Riječi se šire brzo a loše riječi najbrže.

A jeste li se kadgod stvarno upitali što taj slogan: PROIZVODNJA ZDRAVE HRANE zapravo znači i kakvu nam to poruku šalje? Mene to od prve asocira na smrežuranu, crvljivu jabuku, mali sitni krumpir... navodno ono što priroda da, bez pesticida, bez genetske modifikacije ili ne daj bože hormona rasta, reći ćete i vi spremno, uvjeren sam. Svi smo mi to od prevelikog ponavljanja kao pjesmicu naučili. Proizvodnja te i takve zdrave hrane naša je svijetla budućnost i sveta obveza kako bi smo toj gadnoj, ružnoj, od kiselih kiša izjedenoj Zapadnoj civilizaciji ukazali na njene fatalne stramputice i pri tome još dobro zaradili. To se dragi moji zove „vizija“.

Prvo.

Pojam „zdrava hrana“ koji svi javni ljudi rabe (pa onda i mi oponašajući ih) bez ikakve odgovornosti unosi sam po sebi veliku zabunu. Ako mi imamo namjeru početi (kad ćemo već jednom?) proizvodnju „zdrave hrane“ to znači da danas proizvodimo i jedemo neku drugu hranu, a ne ZDRAVU? Znači NEZDRAVU. Dakle, naši poljodjelci, stočari i naše tvornice, kolokvijalno nazvani agro-kompleks, danas proizvode i prodaju nam tu NEZDRAVU hranu? I ne samo naši seljaci (domaći obični) već i trgovci koji uvoze sve i svašta a pogotovo oni strani, vlasnici velikih trgovačkih lanaca koji su svojim vele-centrima opasali sve naše gradove, naši KERUMI, KONZUMI, TOMYJI i njihovi MERCATONEI, MERCATORI, BILLE prodaju nam za skupe novce hranu suprotnu od one koju ćemo mi jednog dana njima također za skupe, što skupe, još skuplje novce prodavati. Jer naša će biti zdrava, ej, ZDRAVA HRANA!!!

Jedan tako sasvim proizvoljno skovan pojam i iz njega još brže iskovan slogan (prije bi se to nazivalo parola, drugovi, sjećate se zar ne?) tako je bez svoje krivnje postao još jedno od domaćih čuda na „putu u blagostanje“.

Ono što se u svijetu zove organski način proizvodnje u poljoprivredi (Organic Agriculture) i što bi, kad bi ga sutra svi poljoprivrednici počeli prakticirati, cijelo čovječanstvo dovelo na rub gladi, ispostavlja se kao spasonosno rješenje za naše poljoprivrednike. Baš me zanima koliko je za ovih desetak godina naših seljaka prešlo na takav način proizvodnje i koliko ih se obogatilo na izvozu ZDRAVE HRANE? Vjerujte, zanemarivo malo. Znatno manje nego u jednoj Danskoj, Nizozemskoj ili ako baš hoćete Sloveniji. Samo oni, neuki, ne koriste na brzinu i za dnevno-političke efekte sklepane riječi, već sustavno i planski osvajaju nove tehnologije i organskim načinom proizvode sve više takve hrane. Ne vjerujete? Možete je naći i u našim dućanima, samo s uvoznim deklaracijama a i sastav im

je napisan na nekom stranom jeziku i sitnim slovima tako da poštene naš čovjek koji uvijek zaboravi naočale kad ide u kupnju, to ne može pročitati.

Drugo.

Kako bismo mi uopće proizvodili takvu hranu kad od hibridnog i genetski modificiranog sjemena, preko alata, tehnologije pa sve do posljednjeg proizvoda u agraru kao što su na primjer plastične grablje s bukovom drškom (samo 39,99 kn) uvozimo? Ponavljam, UVOZIMO! Kako uvozimo, upitat će se svaki poštene građanin Lijepe naše? Neselektivno, neznalački, napamet. Nećete mi valjda reći kako sve te proizvode, sve to sjemenje, sve te tehnologije i gotovu hranu savjesno prethodno pregledaju naši nezavisni laboratoriji.

I vi vjerujete u to, naravno kao i ja sam?

Pa gospodo, gdje su te banke starog prirodnog sjemena, u kojim se to našim školama i na kojim to fakultetima uče postupci i tehnologije takve proizvodnje? Mi još ne znamo i valjda je sreća što ne znamo ni što kupujemo, što jedemo, što posipamo

po našim poljima, vinogradima, maslinicima. Znamo samo kako treba obući skafander i kao po Marsu hodati s prskalicama kako ne bismo odmah crkli. A susjedova djeca se bezbrižno igraju u vrtu do nas. Za to vrijeme naša politička, javna i znanstvena elita onako sito i preko masnih zalogaja trtlja o „zdravoj hrani koju ćemo jednog dana proizvoditi i svijet nahraniti!“. Dok ih slušamo i gledamo s onako premudrim izrazima na zabrinutom licu, te naše „ljude s vizijom“, samo naslućujemo kako će odmah nakon izjave za medije sjesti u skupe aute i naložiti službenom vozaču da požuri

kako bi stigli na marendu gdje će pojesti možda zadnji primjerak paškog ili bračkog janjčića (vitalac je najsladi), ličkog odojka ili medu (šape su najbolje), Šampjera ili gorostasnog Škampa (s ovolikim repom!) i sve to zaliti najboljim berbama Dingača, Graševine, Pinotta. Onako masni i „veseli“, ti naši proroci, ta naša elita, ujutro se od mamurluka ionako neće sjećati što su nam jučer poručivali pa će opet u „priopćenju za javnost“ ili na jutarnjem brifingu reći kako je „proizvodnja zdrave hrane naša jedina alternativa i naša komparativna prednost...“ Oni i samo oni već jedu tu ZDRAVU HRANU, jer zdravo je skupo, a ima se, bogu hvala.

A raja, sirotinja, fukara ako hoćete, to smo mi ostali kojima će ta gospoda koliko sutra prodati smrežurane crvljive jabučice i sitne krumpiriće kao ZDRAVU HRANU! A oni će odjuriti vratolomno na službeni ručak kako bi pojeli zadnjeg ili jednog od zadnjih primjeraka vlašskog kozlina (lešo, su dva zrna soli, onako al dente). A odjurit će kako se kozletina ne bi ohladila, naravno.

petak, 26. prosinac 2003.

+natrag na sadržaj

ODLAZI GUTEMBERGOVA GALAKSIJA

ili rekvijem za posljednje „štapadure“

Civilizacija pokretnih slova, potpomognuta cjelokupnom informatičkom i komunikacijskom infrastrukturom udara zadnji akord rekvijema industrijskom ili bolje reći željeznom i mašinskom dobu. Vrijeme velikih rudnika, talionica i tvornica koje su rigale crni dim i koje su civilizaciju uvele u industrijsko društvo, završava otprilike tamo gdje je i počelo. Još jedan krug se zatvara u spirali povijesti.

Tiskarski strojevi, stari „Hajdelberzi“, napravljeni kao vrhunac precizne mehanike, sa sistemom poluga, zup-

čanika i klipova i koji bi još mogli tiskati pogonjeni uzdignutim kotačem „FordaT“ i platnenom remenicom, još uvijek vrijedno i postojano rade. Često su stariji od svojih „mašinista“, offset strojara, a ova, vjerojatno zadnja generacija obrtničkog ceha grafičara, odlazi u zasluženu mirovinu. Od srednjovjekovnih

grafičkih presa s drvenim i bakarnim klišejima, preko olovnog i cinkovog sloga, duboka štampa otišla je u zasluženu mirovinu sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Poznavao sam nekolicinu zadnjih slovoslagara, cinkografa, tipografa, bio sam suvremenik posljednjih „špalti“ i ručnog sloga, družio se s posljednjim izdancima te časne loze manualnog tiskarskog bratstva. Prve, i prave pouke o grafičkim i tiskarskim tehnikama i zakonima struke dobio sam od njih. Grafički dizajn bio je uvjetovan ograničenjima izvedbe i vještinama baš tih majstora, štapadura, kako ih zovu u Dalmaciji.

Lijepa riječ, puna je usta. A takvo su društvo i oni bili; plemstvo radničke klase, profesionalno načitani od naopakog čitanja (u tiskarstvu se svi poslovi rade kao

u o gledalu) veseli, duhoviti, uvijek spremni na dobru zajebanciju. Personalni kompjutori već su uvelike bili u upotrebi i svoja sam rješenja već pripremao na računalu a morao sam naučiti i poštivati pravila drevne tiskarske nauke, njenu logiku i zamršenu terminologiju; tajni jezik esnafa. Arak, bjelina, štrih, bjankavolta. Punkt, dušus, cicero. Kontrašiht, paseri, klinovi. Prelomi, repro-kamere, separacije, rezovi boja, registri, samo su neki od onako usputno prvih pojmova koji su mi pali na pamet. Šifre tog osebujnog jezika koje ni vama a na žalost ni generacijama mladih dizajnera ne znače ništa više od nezapamtljivih termina iz knjiga povijesti.

Meni i starijim generacijama oni označavaju jedno zanimljivo vrijeme pokušaja i eksperimenata kad smo spajali i gradili veze između novih mogućnosti i starih ograničenja. Sedamdesetih i osamdesetih u Splitu su zadnji slovoslagarski strojevi, ta čuda od precizne mehanike za čiji je dizajn, vjerojatno, ideje dao još Leonardo, pošli su u muzeje a zadnji koji sam vidio godinama je stajao

kao izložbeni eksponat na travnjaku pred ulazom u Vojnu štampariju. I kao skulptura, bio je fascinant. S njima je nestao opori kovački miris iz spektra mirisa štampe. Naime, slog se proizvodio „lijevanjem“ vrućeg cinka na čelične matrice slova i taj posao je pratila i kovačka temperatura i plinovi i mirisi.

Offset ili visoka štampa posve su preuzeli posao i uz foto-slog, preteču današnjih DTP uređaja, ugasili su zadnje ljevaonice slova i cinkografske pogone u kojima su „jetkanjem“ (nagrizanje metala kiselinom) rađeni klišjei. Tone, do tada ljubomorno čuvanih „pismena“, čeličnih matrica, slova, gravura, vinjeta i pasica rastopljeni su u visokim pećima, a štapaduri, slovoslagari, tipografi, cinkografi... odlazili u prijevremenu mirovinu

ili na burzu rada. Stigli su kompjutori, neki novi nadobudni klinci počeli su svoje male poduzetničke pothvate i u svojim dojučerašnjim dječjim sobama otvorili „studije za pripremu štampe“. Cijeli pogoni pripreme i montaže stali su komotno u tu malo preuređenu dječju sobu. Pc, laserski printer i skener ili kao plemstvo u tom novom poslu isti uređaji u „Mac“ izvedbi. Na običnom, jeftinom paus-papiru, na kojem smo kao mladi inženjeri „oči ostavljali“ crtajući perima i crnim tušem velike „plahte“ naših projekata, na tom istom jeftinom papiru mogla se laserskim printerom pripremiti matrica za osvjetljavanje i razvijanje ploča za visoku štampu. Terminologija cijelog jednog drevnog štamparskog svijeta ustuknula je i ustupila mjesto fontovima, layoutima, CMYK i RGB separatorima... hard diskovima, konektorima i kontrolerima... Majstori mnogih struka ostali su bez posla a tiskare su pretvorene u printaonice ispražnjene od ljudi, bez buke, boje i mirisa. Ostala je još ponegdje fina buka „Hajdelberga“ ali sad s ružnim mirisom sintetičkih boja. Još u rotacijama koje tiskaju jednoboje novine imate taj filing strojnog rada ali one su uvijek bile tvornice koje se trošile tone papira i vukle ga kroz proces sve većim brzinama a danas ih gotovo i ne možete razlikovati od pakirnice tetra-paka. Digitalni tisak i Internetom i televizijom posredovane vizualne informacije, ta nova civilizacija pokretnih slova, slika i zvuka, ta multimedija već je svakodnevna i obična praksa. Neki još noviji klinci, u svojim malo preuređenijim dječjim sobama, danas štampaju, animiraju i slažu Web stranice, mejlaju i četaju posve ravnodušni i nesvjesni te slavne i mukotrpane štamparske i grafičke prošlosti. Digitalne kamere poslati će i klasičnu fotografiju u mirovinu. Cijeli jedan svijet „Gutenbergove galaksije“, koji je za svijet i dobrobit ljudi učinio više od svih država, državnika i poglavara zajedno, koji je omogućio civilizaciju, prijenos znanja, informacija i riječi svim onima željnim tog znanja, omogućio nam da čitamo prekrasne roma-

ne i naučimo naše zanate, osvijestio narode, stvorio svijet gdje mali čovjek može do neba galamiti na nepravde i tiranine, koji je omogućio demokraciju i globalizaciju, povlači se i odlazi, ovih godina, tiho i bezglasno pred „civilizacijom pokretnih slova“. Korak po korak. Kao slonovi kad znaju da im je došlo vrijeme i kreću na „put“.

Nije ovo žal za prošlim, niti je lauda zadnjem pjevu. Tek primjeren oproštaj s jednim vremenom kojeg ne bismo smjeli zaboraviti. Zadnji akordi rekvijema već su napisani. Neće nestati tiskarstvo, niti tiskovine. Knjige i časopisi, propagandni materijali i svekolika ambalaža šampat će se još stoljećima. Nestat će one buke strojeva, nadvikivanja s njima, nestat će poznatih mirisa i tajnog esnafskog šifriranog jezika i onih profesionalno načitanih, od naopakog čitanja, ljudi. Dok nije palo u potpuni zaborav, zapisujem ove redove. Tek da se zna.

(petak, 20. veljača 2004.)

+natrag na sadržaj

Novi-Stari most u Mostaru je konačno dovršen i otvoren a u meni je nekako više tuge nego kad sam čuo da je srušen...

ČUDIM SE - I NE ČUDIM...

Gledao sam zajedno s mnogima od vas na TV-u otvorenje Novog-Starog mosta u Mostaru (23.07.2004.), i umjesto emocijama i ljudskošću da srce i dušu napojim ja sam bio samo još više tužan i povrijeđen. Pustih ovih nekoliko dana nek' prođe, ne bili mi se misli sabrale i duša smirila. Mislio sam da je neki nepoznati defekt samo u mojoj glavi, ali sad sam svjestan da što više odgađam to teže podnosim ovaj moj „susret s tim događajem“.

Zato i objavljujem tekst:

Sinoć je uz svu moguću pompu i megalomanski zamišljen a poluamaterski izveden TV spektakl, otvoren obnovljeni Stari most u Mostaru. Jedna „prired-bica“, (nalik na masovke iz '60.-tih, kad se slavilo bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti i igralo kolo svih kola „od Vardara pa do Triglava“), u stilu sletova za Dan Mladosti, pokušala nas je uvesti u novo „post-ratno“ vrijeme i na obnovljenom, rekonstruiranom, novoizgrađenom (što li?) mostu ponovno spojiti „istok i zapad“. Replika srednjevjekovne kamene čuprije, čuda nad čudima iz XVI stoljeća djeluje u današnje vrijeme anakrono i eklektično, naivno kao oslikani keramički tanjuri ili bakarne *sinije* koje su se nekad, kao suveniri pod Starim Mostom prodavali. Na početku trećeg milenija, uz „nesebičnu pomoć brojnih donatora“ uspjelo se skupiti, isprositi i na ovom otvorenju poimenice zahvaliti svim (zajedno s točnim

iznosima donacija; ko na seoskoj svadbi!) „...dobročiniteljima koji su ovu gradnju omogućili...“. Jednoj, poviješću i ratovima raspolučenoj i raspam-ečenoj Zemlji, rezmravljenih osjećaja i uspomena ova *sadaka* djeluje još gore od licemjerja svjetske moći u nekim drugim prilikama. Bezosjećajno i uvredljivo, ponižavajuće i stoput gore od promatranja (monitoringa) građanskog rata devedesetih, djelovali su domaći i svjetski *odličnici* na ovoj lažnoj paradi „...reintegracije multietičnosti, pomirbe i suživota u BiH...“ Svijet, taj navodni solidarni i suosjećajni svijet kojeg su oni kao predstavljali, ukupio je desetak milijuna Eura i uložio ih u dugogodišnju obnovu, izgradnju, rekonstrukciju (što li?) Starog mosta, nadajući se valjda da će umiriti svoju nečistu savjest i oprati živu krv i prljavštinu sa svojih neiskrenih ruku. Zato mi danas replika onog, meni i svim Mostarcima znanog Mosta, ostavlja samo gorak okus u ustima.

REPLIKA

Legenda o nekad nadaleko poznatom mostu konačno je pokopana. A divili su mu se svi; i putnik namjernik, i historik i umjetnik. Elegantan veličanstveni kameni luk, lak kao dva pera galebova, bio je premostio Neretvu i sigurno je u ono doba bio graditeljsko čudo, za kojeg će i naš suvremenik Lovrenović s pravom zapisati: „Samo najveća, samo najrjeđa, samo čistim duhom stvaranja taknuta djela ljudskih ruku postaju dijelom planetarne riznice. Stari most u Mostaru bio je to. Bio je jedno od tako malobrojnih mjesta univerzalne ljepote i univerzalne svetosti. Tko ga je srušio, sam je sebe izopćio iz svijeta razuma i kulture i počinio je zločin

planetarnog sakrilegija: svijet bez Starog mosta u Mostaru nije potpun svijet“. Zato je valjda, malo po malo Stari most i postao legendom. A legende, sve odreda stavljene su u priču pa ih treba razumijevati u metaforama i alegorijama. Nikad faktografski a pogotovo ne materijalno, jer se legenda učas pretvori u svoju suprotnost. Taj se paradoks u slučaju Novog-Starog mosta upravo doslovno dogodio. Jedan simbol, legendarna kamena ćuprija bila je centar, težište i središte ovog dijela svijeta i samim tim u tu žižu je uvlačila okolnu Hercegovinu, bila je ona točka od koje je počinjao Mediteran tamo dolje niz Neretvu i sura bosanska vukojebina uzvodno. Taj je simbol doživio bio i svoj neslavni kraj, upisan masno u povijest ljudske destrukcije i komšijske mržnje. Ona dva patrljka kamenih upornjaka zaostala nakon rušenja čine mi se danas stoput veličanstveniji i monumentalniji od ove nove građevine koja ni po čemu, sem po obliku, materijalu i graditeljskom postupku (?) ne sjeća na staru slavu. Točno onoliko koliko je u doba Sulejmanovo graditeljski podvig Hajrudinov bio inovativan, smion i zadivljujući, toliko danas rekonstruirana replika izaziva sažaljenje, zgrušava tugu i u obrnutoj je proporciji s „poštenim namjerama domaćih i međunarodnih čimbenika...”

TAJNA

To je danas u graditeljskom pa i povijesno-graditeljskom smislu jedna zalud-gradnja koja ništa ne dokazuje niti išta rješava osim što neuspješno imitira jedno davno prošlo vrijeme. Ne rješava jedno-

stavno ništa kao što nećete riješiti problem da svom djetetu zalijepite omiljenu igračku na koju ste neoprezno stali. Vaše će dijete i dalje neutješno plakati za-

to jer se igračke ne smiju gaziti a pogotovo zato što poravljene i zalijepljene nemaju ono nešto, onu mističnost i tajnovitost. Slično je i s mađioničarskim trikovima. Čim se pokažu i tajna otkrije izgube sav čar jer je njihov smisao tajna. Obje ove karakteristike imao je za nas Stari most. Za nas koji smo živjeli u njegovoj sjeni ova moja misao bit će samorazumljiva.

Legenda o mostu sva je bila zamotana u velove od tajne. I kako je Kodža Sinan Hajrudin (učenik Nimara Sinana), iz tajnih papira konstruirao ćupriju i od tajnih sastojaka je gradio. O Vili brodarici koja je gradnju priječila i noću razgrađivala ono što je po danu izgrađeno. O tome kako je, kad su se skele pod mostom rušile u Neretvu, Hajrudin pobjegao u Bijelo polje, pokrio se jagnjećom kožom po glavi da ne čuje kako će se i kamena ćuprija stropoštatati zajedno s drvenim gredama u Neretvu. I kad se to nije dogodilo, a moglo je, legenda se proširila po svijetu, dograđivala i trajala sve do samog kraja. Sjećam se kako nam je sedamdesetih na fakultetu profesor statike S. Bogunović objašnjavao da je Stari most u stvari dvozglojni luk, statički neodređen i labilan sustav. I kako smo, prepričavajući to poredavanje, tada mladi studenti gladni znanja, sumnjičavo vrtili glavom. Ima tu još nešto, neka čarolija, neka tajna supstancija koja nadomiješta onaj nedostajući treći zglob nužan za statički određenu shemu. Sve to i nebrojene skice, akvarele i ulja kojima su ovjekovječena ta dva vodoskoka što su se kao maglena duga susreli nad Neretvom i okamenili se od ljepote, sve to otišlo je u prošlost sa suzama koje smo isplakali kad je srušen. Zgražanju, nevjerici i mukloj boli nije bilo kraja u mojoj i mnogim kućama. Svi mostarski ali i svjetski slikari izgubili su jedan važan motiv. Izgubio se zajedno s njim i identitet mnogih generacija koje su slagale kosti i prenosile iskustva po mostarskoj čaršiji. Odlepršala je u uspomenu duša cijele jedne epohe, odletjela i rasula se svuda po svijetu, s uspomenama tužnim i intenzivnim, s ožiljkom neza-

lječivim kao rane od sablje Dimiskije. Prolazilo je vrijeme i nekako sam se i sam, malo pomalo pomirio s tom činjenicom i u sebi pokopao Stari most kao što sam pokapao i svoje bližnje. Sve je smrtno i ima konačno trajanje; i čovjek i most i bog. To znamo i ne treba to dokazivati. Osjećamo to samim svojim postojanjem. Tako sam doživio i prežalio kraj Staroga mosta.

E onda je počela „akcija“. I danas kad je ona „na ponos i diku cijeloj Bosni i Hercegovini i šire...“ završena, ja sam tužniji nego kad je most pao.

Ovaj njegov dvojnik, kad bolje pogledam, nimalo mu nije sličan. Samo je nešto kao klonirani surogat. Nema u njemu ni duše, ni tajne ni čarolije; upravo suprotno, ovaj Novi most je svojim postojanjem do kraja razgolatio sve tajne slavnog prethodnika i sveo ga na nepravednu mjeru; malu kamenu ćupriju. Novi graditelji su do kraja, do banalnosti razotkrili i posljednji veo, pokazali nam trik, slijepili slomljenu igračku. I sad ja neutješno plačem jer mi sve ono zbog čega sam se divio, što sam opisivao, slikao, pričao, sve je odjednom iščezlo.

CENTAR, SREDIŠTE I TEŽIŠTE

Ovaj novi most, ovaj dvojnik, eklektičan, prebijel i presavršen samo je još jedna prevara podmetnuta Mostarcima. Težišna točka, jedna od malobrojnih u svijetu, više ne stanuje u Mostaru pa most više ne povezuje nikakav Istok i Zapad,

ne povezuje narode i civilizacije. On danas, na žalost, povezuje samo Priječku čaršiju i Kujundžiluk, dvije sirote i zadnjim ratom izranjavljene muslimanske četvrti koje su vidjele i boljih vremena, suviše lokalne da bi od

njih bilo što počinjalo i da bi išta povezivale. Neće još zadugo, za mnogih generacija, preko njega prelaziti zaljubljeni parovi držeći u isprepletenim prstima čipku od barem dvije vjere. Neće s njega za cigarete skakati odvažni mostarski „letači“. Čak ni legendarni Balić nije htio skočiti na otvorenju.

Zašto?

Ova građevina danas, iznudila je rekonstrukciju (ne restauraciju ili revitalizaciju) cijelog starog dijela grada oko mosta i on će ovim zahvatom postati maketa za obilazak „brzih tura“ japanskih turista i još bržih prolazaka hodočasnika na putu u Međugorje, samo još jedan Check point turističke industrije. Neće više ni jedan ozbiljan slikar slikati motiv mosta a da ili lažno naslika Stari ili još lažnije podmetne Novi za Stari.

PROKLETSTVO ZAVAĐENIH KOMŠIJA

Dok Amerika, Buschov svjetski policajac vodi s Istokom rat „niskog intenziteta“ i putem Izraela u trajnom takvom ratu zapetljava sve više gordijski čvor jeruzalemski, nema tog mjesta na svijetu na kojem se dodiruju Istok i Zapad. Muhamedovi i Kristovi sljedbenici danas su udaljeniji više no u osmanlijsko doba kad je bio izgrađen Stari most. Zato lažu oni isti političari i domaći i svjetski, lažu kad kažu da je Novi most simbol ponovnog spajanja sva tri zavađena naroda u Bosni, jer krv niti je oprana niti se osušila na ranama jednog divljačkog građanskog rata, niti je taj rat završen. Dok god gospodari rata i njihovi šegrti budu slobodno *šervanili* Bosnom a njihovi inspiratori u maticama hrvatstva, srpstva i muslimanstva budu upravljali njihovom srećom taj će jadni i nevoljni narod životariti jedan pored drugog. Njihova će sreća biti negdje drugdje, u njihovim rezervnim domovinama, otadžbinama, na hadžilucima... Dokle god se ne shvati bosanska mudrost „komšija je komšija, a bratova je kuća na kraj sela“ oni će ispaštati prokletsvo zavađenog komšiluka. Umjesto da budu težište, bit će trajno krizno žarište.

Zato mi se ovaj Novi-Stari most čini besmislenim. Mada je to nesumnjiv graditeljski poduhvat, vrijedan svakog graditeljsko-konzervatorsko-rekonstrukcijskog poštovanja, sve je izgleda završilo na tome. Reflektori su se pogasili, učesnici kič parade sa otvaranja odvezli su se autobusima svojim kućama, svjetska politička grupacija odletjela je mirnije savjesti na neko novo krizno žarište.

A u njedrima neretljanskih pećina, u starim temeljima na koje se oslonio i ovaj novi most-dvojni, zauvijek će lutati duh Hajrudinov i duhovi onih bezimenih graditelja od Ivan planine do Dalmacije i **čudom se čuditi** kako se ništa na dunjaluku promijenilo nije u ovih petsto godina; iste kabadahije pljačkaju i zavađaju raju, neko vrijeme Neretva krvava teče odnoseći leševe dole prema moru, a onda te iste kabadahije ili njihovi šegrti raju mire. I tako u nedogled. A raja k'o raja, sjedi pod koščelom, srče tanku kafu čiji se miris miješa s ljutim dimom škijske i ČUDI SE - I NE ČUDI...

(kao što se uvijek čudio-i-ne čudio Nasradin hodža, narodni mudrac).

(Vrboska-otok Hvar, petak, 6. kolovoz 2004.)

[+natrag na sadržaj](#)

Ovdje su pobrojani samo neki od „sumnjivih“ pojmova s „atributom viška“ i lista nije konačna,:

- apartmansko naselje
- brza hrana
- carinski nadzor
- državno odvjetništvo
- elektronski mediji
- elitni turizam
- euro-atlanske integracije
- hiper market
- državni sabor
- globalno zatopljenje
- jugoistok Europe
- jumbo plakat
- južna hrvatska
- manjinska prava
- mega jahta
- mega polis (megalopolis)
- masovno turizam
- mali poduzetnik
- međunarodni sud pravde
- neovisne novine
- nosač zvuka
- pretvorba i privatizacija
- paravojne postrojbe
- pravna država
- pridruženo članstvo
- prosvijećeni nacionalizam
- pozitivna segregacija
- sredstva priopćavanja
- stečajni upravitelj
- škola s pravom javnosti
- super market
- slobodne zone
- uvaženi saborski zastupnik
- urbana vila
- zdrava hrana

Autorska naklada (samizdat) 51 primjerak

(autoriziran i numeriran 1/51-51/51)

*Sva prava pridržana

Eseji i ogledi objavljeni tijekom 2004. godine

na Portalu www.a4a.info

autor: **Mišo Dunović**

E-Mail miso.dunovic@st.tel.hr

WWW.cromedia.com/miso

Bilješka o autoru:

mr. **Miloš Dunović** dipl. inž.arh.

- Rođen sam 1953. godine u Banjaluci (BiH), završio arhitektonsko-građevinsku tehničku školu u Banjaluci (1971.).

Studirao sam i diplomirao na Arhitektonsko-urbanističkom fakultetu u Sarajevu (1972.-1976.) Magistrirao sam na ECMIR - European Center of Peace and Development, University of PEACE – UN-a u Zagrebu(1989.)

- Bavim se i danas arhitektonskim projektiranjem, slikanjem, grafičkim i produkt dizajnom, pišem.

Objavio sam u autorskoj nakladi zbirku pjesama „PJESME“ 1993. (300 primjeraka) i „Mala knjiga velikih misli“ (2004., 51 primjerak)

Otac sam Časlava i Maje i danas živim u Splitu u s mojom Antonijom.

U Splitu, XII/MMI

[+natrag na sadržaj](#)